

Varpas

8421

V A R P A S

Kelkite, kėlkite, kelkite !
Dr.V.Kudirka

2 /14/ Nr.

kovo mėn.

1947.

Buv. Lietuvos Respublikos Prezidentas
A L E K S A N D R A S S T U L G I N S K I S
žuvo tolimame Sibire žiaurioj bolševikų vergijoje.
Aleksandras Stulginskis 1918 m. vasario 16 d. pasirašė
Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo Aktą ir šešerius me-
tus stovėjo Valstybės priešakyje.

Šio tauraus žmogaus, lietuvių ir Valstybės vyro mir-
tis testiprina mus visus kovoje dėl tautos laisvės.

DR. KAZIO GRINIAUS ŽODIS I PASAULIO GALINGUOSIUS

Išvykęs į JAV buv. Lietuvos Respublikos Prezidentas
Dr. Kazys Grinius išsiuntinėja demokratinių valstybių gal-
voms - karaliams ir prezidentams, o taip pat ir žymiesiems
valstybių vyrams raštą, kuriame prašo jų užtarimo ir pagal-
bos Lietuvos išlaisvinimo ir atstatymo reikalui. Rašto tu-
rinys toks:

"Be jokios savo kaltės lietuvių tauta paskutinių septynerių metų
laikotarpyje pergyvena jau trečią iš eilės ir vieną už kitą baisesnę
svetimų totalinių tironų okupaciją. Ir pastaroji jau nuo 1944 metų
liepos mėn. trunkanti SSSR okupacija Lietuvoje yra pati baisiausia.

Jei dabartinė padėtis už geležinės Sovietų uždangos ir toliau to-
kia pasiliks, jei visas kultūringasis pasaulis nepareikš galingo savo
protesto ir viešai nepasmerks tų nežmoniškų nusikaltimų prieš tarp-
tautinę teisę ir žmoniškumą, kurie jau treči-metį vykdomi okupuotoje
Lietuvoje, jei laisvosios tautos ir valstybės nesiims skubių žygių, kad
Sovietai pasitrauktų iš Lietuvos, - tai netrūkus iš pasaulio tautų šei-
mos bus visai išbraukta lietuvių tauta /3 milijonai gyventojų/ su sa-
vo nelaimės seserimis - latvių ir estų tautomis. Pasaulis neteks ne-
gausios, bet tiek savo kalba /iš visų gyvųjų kalbų artimiausią san-
skritui ir todėl labai vertingą lyginamajam kalbų mokslui/, tiek savo
turtinga tautosaka ir liaudies menu bei papročiais savitos ir origina-
lios lietuvių tautos. Tiek savo didingoje praeityje, tiek naujaisiais
laikais lietuvių tauta - rami ūkininkų tauta, nėra nusipelnusi tokio
žiauraus, tokio neapsakomai klaikaus likimo, kuris dabar jai jėga pri-
mestas.

Nežiūrint dvigubos sovietų geležinės uždangos, kuria nuo viso kul-
tūringo pasaulio yra atskirtos 3 Pabaltijo valstybės, aš esu gavęs
tikslių ir objektyvių žinių apie dabartinę pasibaisėtina padėtį ir ru-
sų nusikalstamą politiką okupuotoje Lietuvoje.

1/ Sulaužydami tarptautinės teisės nuostatus, sovietai jų jėga už-
groboje neutralioje Lietuvoje mobilizavo ir mobilizuoja jaunimą į
sovietų kariuomenę. Be to, apie 100.000 abiejų lyčių Lietuvos jaunimo
14 - 20 m. amžiaus vien 1945 m. prievarta išgabenta į Rusijos gilumą
darbams. Tas jaunimo gabenimas buvo tęsiamas ir 1946 m.

2/ Kalėjimai perpildyti Lietuvos piliečių. Kalinimo sąlygos ir
tardymai su tortūromis prilygsta viduramžių raganų kankinimams. 90%
visų kalinių sudaro vadinamieji politiniai kaliniai. Jie, kelis mėne-
sius iškankinti, be jokio viešo teismo trijų žmonių NKVD kolegijos už

akų nubaudžiami 8 - 15 metų priverstinųjų darbų garsiuose SSSR koncentracijos lageriuose tolimoj šiaurėje.

Kaliniai ir kiti prievarta deportotieji lietuviai nuo 1944 m. pabaigos baisiausiose transporto sąlygose vežami į Vorkutos srities, šiaurės Urale prie pat Šiaurės Lediniuotojo vandenyno, koncentracijos lagerius. Ten nepakenčiamose klimatinėse sąlygose būdami, badaudami, jie verčiami dirbti sunkiuosius vergų darbus naujai atidarytose primityviausiose sovietų kasyklose. SSSR koncentracijos lageriai prilygsta išgarsėjusiems nacių Dachau, Buchenwaldo, Auschwitzo ir kt. lageriams. Juose kaliniai dėl blogo maisto, sunkaus darbo, nepakenčiamo klimato, administracijos sauvaliavimo paprastai teišgyvena tik kelis mėnesius. Į šiuos Vorkutos srities koncentracijos lagerius sovietai išgabeno ir visą eilę veikliųjų lietuvių tautos intelektualų, slaptojo antinacinio lietuvių tautos judėjimo narių, politinių veikėjų, kurie turėjo nelaimės pasilikti Lietuvoje.

Pirmosios sovietų okupacijos metu, 1940-1941 m., į SSSR koncentracijos lagerius ir į Sibirą buvo išgabenta apie 40.000 Lietuvos piliečių. Dabar gi nuo 1944 m. liepos mėn. tas skaičius jau pasiekė kelis šimtus tūkstančių nekaltų Lietuvos gyventojų.

3/ Buvusi žydinti ir visokių ūkio gerybių pertekusi Lietuva dėl nuolatinių okupantų plėšimų, nepakeliamų kontribucijų ir viso ūkio sovietizavimo yra atsidūrusi prie bado slenksčio. Lietuvos ūkininkams užkrautos nepakeliamos priverstinės pyliavos valstybei, už kurias beveik nieko nemokama. Už mažiausią tų pyliavų nepajėgimą atlikti ūkininkai areštuojami ir deportuojami mirčiai į SSSR koncentracijos lagerius.

4/ Vakarų Vokietijoje ir kitose Vakarų ir Šiaurės Europos valstybėse yra 80.000 lietuvių tremtinių, kurie negali grįžti į savo okupuotą tėvynę, nes ten laukia jų kalėjimų ir koncentracijos lagerių bado ir šalčio mirtis.

5/ Į prievartą deportotųjų lietuvių vietą Lietuvon gabunami rusai. Jie masiniai apgyvendinami Lietuvos miestuose, o pastaraisiais metais jau ir kaimuose. Planingai išgabendami lietuvius ir išsklaidydami juos po visą SSSR, o į Lietuvą atveždami rusus, sovietai sistemingai vykdo lietuvių tautos išnaikinimo ir Lietuvos kolonizavimo planą. Lietuvon atgabentųjų rusų skaičius jau siekia artį 400.000.

6/ Lietuvos gyventojai neturi elementariausių teisių ir laisvių. Visas švietimas, spauda, administracija vienos tik komunistų partijos rankose. Lietuvos gyventojai verčiami prievarta dalyvauti įvairiuose SSSR "rinkimuose".

Ir visas toks baidus sovietų sauvaliavimas vykdomas ne kuriame nors nukariautame prieš krašte, bet neutralioje Lietuvoje. Nors ir patyrusi tiek skriaudų ir neteisybės per pirmąją sovietų okupaciją, įvykdytą SSSR susitarus su Hitlerio Vokietija, lietuvių tauta labai atkakliai ir sėkmingai priešinosi visoms nacių pastangoms įtraukti ją į karą ir mobilizuoti jos jaunimą prieš SSSR. Lietuvių tauta tuomet pilnai pasitikėjo Atlanto Charta, garantavusia visoms tautoms teisę į nepriklausomybę, kurią pasirašė ir Sovietų Sąjunga. Tačiau ką reiškia sulaužyti dar vieną parašą po Atlanto Charta valstybei, kuri ramia sąžine sulaužė net 28 tarptautinės sutartis su Lietuva, Latvija, Estija ir kitomis valstybėmis.

Aš pats pergyvenau 1940-41 m. sovietinę okupaciją Lietuvoje ir pats savo akimis mačiau, kad SSSR vykdomas teroras ir tautų pavergimas bei priespauda yra nepalyginamai baisesnė už žiauriausiųjų Rusijos carų vykdytą terorą ir net už nacinės Vokietijos tautų žudynes".

Dar kartą iškėlęs lietuvių tautai grėsiąčią pražūtį ir išsklaidymą, Dr. K. Urinius kreipiasi į pasaulio galiūnus, prašydamas iškelti tarptautiniame forume Lietuvos klausimą, reikalaujamas kad:

1. SSSR okupacinės pajėgos būtų atitrauktos iš Lietuvos teritorijos;
  2. Būtų pasiūstas į Lietuvą specialiai JTO tarptautinė komisija, kuri nustatytų okupantų Lietuvai padarytus nuostolius ir įvykdytus nusikaltimus prieš tarptautinę teisę ir žmoniškumą;
  3. Būtų iš SSSR kalejimų, koncentracijos lagerių ir kitų tremimo vietų gražinti Lietuvos piliečiai;
  4. Galėtų grįžti į tėvynę vokiečių prievarta išvežtieji lietuviai tremtiniai iš Vokietijos ir kitų valstybių".
- Raštas baigiamas žodžiais: "Aš prašau padėkite sustabdyti baisiausias priemones SSSR vykdomą lietuvių tautos išnaikinimą".

=====
VARDAN KOKIOS NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS KOVOJAME
=====

Kova už Lietuvos laisvę vyksta nuo pat pirmųjų mūsų Tėvynės nelaimių, nuo pat 1939 metų kovo mėn. kada netekome savo valstybės dalies Klaipėda krašto ir kada po tų pat metų spalio mėn. 10 d. Lietuvoje įsikūrė skaitlingos SSSR karinės bazės. Šie skaudūs įvykiai paskatino valdančiąją partiją ieškoti kiek platesnio bendradarbiavimo su kitomis Lietuvos politinėmis grupėmis, kad ir jos, bent siauresniu mastu, galėtų dalyvauti valstybės gyvenime Lietuvos likimui besisprensdžiant. Tas kitų politinių grupių asmenų anuomet tautininkų vyriausybėje dalyvavimas buvo per daug siauras ir trumpas ir todėl negalėjo būti efektyvus. Įvykiai užgriuvo Lietuvą vienas po kito: svetimos kariuomenės užėmė kraštą, panaikino jos nepriklausomybę, prasidėjęs karas atėjo su savo visomis nelaimėmis ir besikeičiančiomis okupacijomis, pačių įvykių lietuvių tauta buvo priversta griebtis kovo už savo krašto laisvę ir nepriklausomybę ir tą kovą ji veda nenutraukdama toliau.

Jau pirmosios bolševikų okupacijos metu, kada okupantas naikino Lietuvoje bet kokius laisvės ir nepriklausomybės pasireiškimus, kada žudė, kalino ir trėmė į Sibirą dešimtis tūkstančių lietuvių, sunkiausiose bolševikiškos priespaudės sąlygose pasirodė slapti lapėliai, laikraščiai, plito okupantus pašiepią pasakojimai, pasigirdo slapto radio transliacijos ir t.t. Visa ši akcija šaukte šaukė lietuvius budėti ir kovoti dėl savo šalies laisvės. Ši kova apjungė visas lietuvių politines grupes ir įtraukė plačiausias Lietuvos žmonių mases. Gimė ir labiau organizuotas visuomeninis veikimas, kuris karui prasidėjus išsiveržė plačiu sukilimu prieš krašto pavergėjus.

Už keletos savaičių vokiečių okupantams likvidavus sukilimo paskoje sudarytąją Laik. Lietuvos vyriausybę, prasidėjo dar platesnė antinacinės rezistencijos veikla. Beveik visi lietuviai įsijungė laisvės kovon. Rezistencijos darbą dirbo politinės partijos ir kovos organizacijos. Išleistas didelis skaičius pagrindžio slaptų laikraščių, iš kurių pats pirmasis "Nepriklausoma Lietuva". Susidarė visų lietuvių politinių grupių vieningas rezistencinis centras, vadovavęs laisvės kovai. Vieningas rezistencinė veikla pakirto vokiečių užmačias apiplėšti, pavergti ir sunaikinti Lietuvos kraštą. Laisvės kova persimetė užsienin ir visas pasaulis išgirdo apie lietuvių pastangas prieš rudąjį nacizmą.

Užgriuvus antrąjį bolševikų okupacijai laisvės kova nesumažėjo, bet išsiplėtė. Krašte atsirado platus partizaninis veikimas, užsienyje išsivystė diplomatinė ir informacinė akcija. Amerikos lietuviai labai plačiai įsijungė bendran darban. Šiai veiklai vadovauja Amerikos Lietuvių Taryba, sudaryta iš visų demokratinių partijų atstovų. Lietuvos išlaisvinimo darbą dirba visi susipratę lietuviai Tėvynėje.

Vakarų Europoje, užjūriuose ir ten, kur nors ir menkas lietuvių būrelis gyvena. Tik neskaitlingas būrelis Tėvynėje ir Amerikos lietuviai. Komunistai dirba prieš Lietuvos išlaisvinimą ir už jos surusinimą. Visos gi kitos lietuvių politinės grupės, platų Lietuvos išlaisvinimo darbą bedirbdamos, kurtais vienu kitu klausimu nors ir nesutaria, bet visos jos niekad nesutiks, kad rusų batai jų žemę mindžiotų, naikintų lietuvių tautą ir griautų jos gerovę ir kultūrą. Kova už Lietuvos laisvę vyksta ir ji bus tęsiama iki Lietuva bus išlaisvinta.

Lietuva visą laiką didžiųjų demokratinų valstybių tebepripažįstama ir jos įgaliojimai atstovai respektuojami. Neteisėtas ir smurtiškas Rusijos karinių jėgų pagalba Lietuvos okupavimas niekad demokratinų valstybių negali būti pripažintas. Lietuvių tautos kančios kultūringame pasaulyje visuomet ras užuojautos ir jos kovos dėl laisvės turės būti tinkamai remiamos.

Šiuo metu didžiųjų valstybių atstovai Maskvoje sprendžia Vokietijos-Austrijos ateitį ir nustatins šių valstybių sienas. Reikia tikėtis, kad ir Lietuvos likimas bus paliestas. Lietuvos išlaisvinimo akcija visų lietuvių be pasaulėžiūrų skirtumo sutartinai buvo vykdoma Maskvos konferencijai prasidedant. Įtakingieji didžiųjų valstybių diplomatai, valstybės vyrai, įtakingosios didžiosios demokratinės valstybės politinės partijos, aukštieji dvasiškiai, pasaulio viešoji opinija buvo informuojama apie skriaudas, svetimųjų Lietuvai padarytas ir dar šiandien tebedaromas. Buvo atsisaukta į pasaulio sąžinę ir reikalauta Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės vardan didžiųjų demokratinų principų, vardan didžiųjų pažadų, vardan tarptautinių ir žmogaus teisių. Buvo reikalaujama atkurti laisvą, nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos Respubliką, tuoj pat sustabdyti lietuvių kančias Tėvynėje ir tolimame Sibire. Tačiau šioji akcija neturi susilpnėti. Ją reikia visais būdais tęsti, kad viešoji pasaulio opinija mūsų teisėtiems reikalams nesusilpnėtų, kad vadovaujančių demokratinų valstybių valstybės vyrai sąžinė neužgestų ir mūsų teisėtą laisvos ir nepriklausomos Lietuvos reikalą visą laiką atsimitų ir darytų pastangas jį teisingai išspręsti.

Kovojame ir kviečiame visus tautiečius kovoti už laisvą, nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos Respubliką, kuri yra visų mūsų lietuvių pagrindinis tikslas ir atsikūrus kurioje:

1. pilnateisiai piliečiai patys tvarkysis per laisvą, tiesioginiu, slaptu, lygiu ir proporcingu rinkimu būdu savo išrinktus atstovus - seimą; visi piliečiai bus lygūs prieš įstatymus ir naudosis visomis žmogaus ir piliečio teisėmis bei laisvėmis - spaudos, žodžio, susirinkimų, įsitikinimų, religijos, sąžinės ir buto bei korespondencijos neliečiamybė;

2. fizinio bei protinio darbo žmonėms susikurs geros medžiaginio ir kultūrinio gyvenimo sąlygos, įgyvendinant socialinį teisingumą ir šalinant žmogaus neteisingą išnaudojimą; socialinė politika bus grindžiama darbo jėgos, jos atlyginimo ir dirbančiojo asmens apsauga; veiks visiems prieinamas socialinis draudimas ligos, senatvės, nedarbo ir invalidumo atvejais ir šis draudimas bus privalomas; taip pat dirbantiems bus užtikrintas pragyvenimo minimumo uždarbis ir reikalingas poilsis;

3. Kiekvienas sveikas ir subrendęs žmogus turės dirbti sau, visuomenei ir valstybei naudingą darbą; visi piliečiai gins savo valstybę;

4. įstatymų vykdymą prižiūrės nepriklausomas teismas; teisėjai bus neliečiami;

5. mokykla bus ištisinė, valstybės išlaikoma bei tvarkoma; pradžios mokslas nemokamas ir privalomas vaikams nuo 6 iki 14 metų amžiaus; neturtingų tėvų vaikai pradžios mokslo metu aprūpinami vietos savivaldybių lėšomis, o gabesniems duodamos lėšos toliau tęsti mokslą ir specializuotis; jaunimas ugdomas žmoniškumui ir demokratinų idėjų pagrindais.

6. ypatingas dėmesys kreipiamas į gyventojų sveikatingumą ir natūralią prieauglį;

7. tautos ūkis tvarkomas privatinės nuosavybės ir iniciatyvos pagrindais, bet valstybė reguliuos ūkinį gyvenimą ir ves tautos ir ūkio politiką, kurioje ypač žiūrės plačiųjų masių intereso ir kels dirbančiųjų materialinę gerovę;

8. žemės ūkis pagrindinė ir pirmaujanti tautos ūkio šaka; kitos ūkio sritys derinamos prie žemės ūkio; ūkininkų ir žemės ūkio darbininkų gyvenimo sąlygos ypač gerinamos; stambiems žemės ūkiams sumažinti ir smulkiems padidinti bei tuo būdu vidutiniams ūkiams sudaryti ir žemdirbius žeme aprūpinti vykdoma žemės reforma;

9. valstybinių masių remiama kooperacija, kaip pagrindinė priemonė apsaugoti gyventojus ir vartotojus nuo išnaudojimo ir tiksliai gaminius bei prekes surinkti ir paskirstyti;

10. planingai ir moderniai vykdoma kaimų ir miestų statyba; plečiamas susisiekimo tinklas.

Tokia trumpais žodžiais apibūdinta Lietuva atkursime! "e didelių žemvaldžių, didelių pramonininkų, išnaudojančių, bet Lietuva mažojo žmogaus, kovojančio dabar dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės ir todėl turinčio visas teises laisvoje Lietuvoje tvarkytis ir jai vadovauti.

X X
X

T A R P H E G E M O N I J O S I R A U T O N O M I J O S

Nepasaulėžiūrinės politikos ir kultūrinės savivaldos klausimais

"Mažasis Židinys" jau kelintame savo numeryje iš eilės pasisako esąs nepasaulėžiūrinės politikos ir kultūrinės savivaldos valstybėje visiškas šalininkas ir tų tikslų siekiąs. Pagrindinės "M.Ž." tezės yra tokios:

"Demokratinis valstybės supratimas neleidžia partijai virsti kurios nors pasaulėžiūros inagiu ar jos vykdytoja parlamentiniu būdu. Ne valstybės reikalas yra vienam šitoje /pasaulėžiūrinėje/ kovoje padėti, kita tramdyti. Jei šitaip valstybė elgtusi, ji būtų jau pasaulėžiūrinė ir tuo pačiu nedemokratinė". Gi "nepasaulėžiūrinė politika yra ta, kuri pripažįsta visų pasaulėžiūrų laisvę bei vienodas teises ir visoms joms sudaro sąlyga valstybėje reikštis." Bet "žmogus yra pasaulėžiūrinė būtybė iš esmės". Ši jo pasaulėžiūra ypač reiškiasi kultūros srityje ir "negalima iš kultūrinio gyvenimo srities pašalinti pasaulėžiūrinių grumtynių. Demokratinėje valstybėje kultūrinė kūryba vyksta nepriklausomai nuo viešojo politinio gyvenimo institucijų ir tvarkosi pagal atskirų kultūros sričių ar krypčių išvidinius reikalavimus. Šalia vietos savivaldybės, atstovaujančios atskirų rajonų reikalams, šalia profesijų arba veikmens savivaldybės, atstovaujančios atskirų specialybių reikalams, demokratinėje valstybėje susikuria ir kultūrinė savivaldybė, kurios uždavinys tvarkyti kultūros ir pasaulėžiūros /red. pabraukta/ reikalus. Demokratiija nėra pilnutinė tūl, kol ji nūvykdo kultūros savivaldos. Kultūros savivaldos vykdytojai yra pasaulėžiūrinės bendruomenės. Kaip jos turi būti savo viduje susiorganizavusios, kad galėtų kultūros savivaldoje dalyvauti ir ją vykdyti, yra jau įstatymo dalykas". Kas liečia kultūros savivaldos lėšų klausimą, siūloma: "Kodėl valstybė negali būti kultūros savivaldai skiriamų lėšų rinkėja ir skirstytoja? Tačiau gali valsty-

bė ir lėšų atžvilgiu kultūros savivalda sulyginti su vietos ar veiksmens savivalda, pavesdama įstatymu pačiam pasaulėžiūrinėm bendruomenėm savo narius apdėti reikalingais mokesčiais. Tuo būdu valstybiniai mokesčiai turėtų tam tikru procentu sumažėti" /rėd. pabrūkta/.

Kalbėdamas apie kultūros savivaldos apimtį ir tos savivaldos santykį su valstybe "M.Ž." teigia: "Demokratinė valstybė paprastai imasi tik to, ko nepajėgia ar nenori imtis privati- nė iniciatyva. Valstybės tad iniciatyva kultūros gyvenime yra papildomoji, jokių būdu ne pirmeilė ir ne vyraujanti. Tačiau ne kiekviena kultūros sritis vienodai glaudžiai su pasaulėžiū- ra susijusi, pasaulėžiūrinių grupių žiniai tenka visų pirma sritis, kurios be pasaulėžiūros apseiti negali, kaip auklėjimas, humanitariniai mokslai, religija, spauda, organizacijos, menas /rėd. pabr. 7/. Toliaus sritis, neturinti tiesioginio ryšio su pasaulėžiūra, pasilieka pasaulėžiūrinių bendruomenių veikimo pakraštyje. Šitas tad sritis dažniausia tvarko valsty- bė".

Taip suglaustai stambesniai bruožais atrodo "M.Ž." patiektos mintys dėl pasaulėžiūriniai neutralios demokratinės valstybės ir jai peršamos kultūrinės autonomijos arba savivaldos.

A r g a l i b ū t i p a s a u l ė ž i ū r i n e i
n e u t r a l i v a l s t y b ė ?

Pasaulėžiūrinei neutralios valstybės "M.Ž." reikalauja vardan pilnutinės demokratijos. Su taja mintim, kaip su pilnutinei demokratinės valstybės idealu sutikti galima, nes kuris gi tikras demokratas neigs, kad valstybė, kurioje viena pasaulėžiūra toleruojama, o kitos ignoruojamos, nėra demokratiška. Vienos pasaulėžiūros valstybėje to- leravimas neišvengiamai veda prie tos pasaulėžiūros privilegijų, kaip katalikiškoje Brazilijoje, kurioje nekatalikas negali būti renkamas valstybės prezidentu; kaip katalikiškose ir diktatūrinėse Portugalijoje ir Ispanijoje, kur nekatalikas negali būti valstybės tarnauto- jas, arba net prie priešingų pasaulėžiūrų naikinimo ir savo viešpata- vimo, kaip komunistinėje ir totalistinėje Sovietų Sąjungoje. Tik vie- nos pasaulėžiūros toleravimas valstybėje neišvengiamai veda prie pa- kopų, kurių apatinėje yra privilegijos, o viršutinėje - totalizmas. Taigi, demokratijai tik su vienos pasaulėžiūros toleravimu nepakeliui. Norėdama būti tikra demokratija, ji turi lygiai toleruoti visas pa- saulėžiūras be išimties. Bet tikroji demokratija turi ne tik visas pasaulėžiūras lygiai toleruoti, ji turi sudaryti lygias sąlygas visoms tarpti ir plėtotis, kad viena kuri pasaulėžiūra nesusirastų būdų pa- žeisti kitų pasaulėžiūrų, kad viena negalėtų panaudoti prieš kitą bet kurių klastos ir smurto veiksmų, tikslu pasisavinti savo šalininkams bet kurių medžiaginių, tarnybinių, kultūrinių, konfesinių ar kitų pirmenybių. Tik taip suprastoje demokratinėje valstybėje įmanoma ap- saugoti visą pilietines ir žmogaus laisves. Tuo būdu valstybei, besaugančiai visų piliečių pagrindines laisves, tenka būti ne tik tų laisvių garantu per savo įstatymus ir institucijas, bet kartu ir vi- sų pasaulėžiūrinių bendruomenių valstybėje prižiūrėtoju - lygių tei- sių tarp tarp jų atžvilgiu, ir arbitru - tarp jų galinčių kilti kovų ir konfliktų atžvilgiu. Tuo būdu valstybės rankose pasilieka aukščiausioji prerogatyva ir paskirų piliečių ir pasaulėžiūrinių bendruomenių atžvilgiu.

Teoretiškai pasaulėžiūrinei neutrali valstybė gali būti kaip pilnutinės demokratijos idealas.

Per ką demokratinė valstybė
reiškiasi?

Valstybės sąvoka nors bendrai yra konkreti, ji užima tam tikrą plotą, joje gyvena tam tikras žmonių skaičius, bet ji reikštis pati jokia būdu negali. Valstybė reiškiasi būdu, kurį mes vadiname valdymo forma ir kuris gali būti tiek pat įvairus, kiek įvairių valstybių esama. Tai liečia ne tik tiranijas, absoliutines monarchijas, diktatūras, bet taip pat ir demokratijas. Tačiau bendras demokratinėms valstybėms bruožas, kaip jos valstybėje reiškiasi, yra politinės partijos, kurių atstovai valstybės piliečių yra renkami į seimus, parlamentus, kuriuose turi vykdyti savo rinkėjų, t.y. tautos, valią, nusistatymus, pageidavimus. Pati tauta yra pasiskirsčiusi grupėmis, kurių kiekviena turi savo siekimus, skirtingai žiūri į valstybės tvarkymo reikalus ir stengiasi, kad į parlamentą būtų išrinkta jos vienminčių dauguma, tuo pačiu stengiasi praversti valstybės gyvenime savo nusistatymus ir pasiekti savo tikslus. Vienose demokratinėse valstybėse politinių partijų yra daug, kitose tik dvi arba trys, bet kiekvienoje demokratinėje valstybėje politinės partijos yra neišvengiamos - ar tai kam patinka ar ne. Nesiimdami spręsti, kuri demokratija tobulesnė: ar daugelio partijų, ar tik dviejų - trijų, tenorime tik konstatuoti, kad demokratinė valstybė reiškiasi per savo politines partijas, per jas vadovauja ir tvarko valstybės gyvenimą leidžiamais įstatymais ir per partijų sudarytą vyriausybę vykdo valstybėje valdžią. Taigi demokratinė valstybė reiškiasi per savo politines partijas ir valstybė gali būti pasaulėžiūrinei neutrali tik tiek, kiek pasaulėžiūrinei neutralios bus jos politinės partijos.

Ar politinės partijos gali būti
pasaulėžiūrinei neutralios?

a/ Pasaulėžiūrinei neutralios partijos

Jau pats klausimo pastatymas turi savyje prielaidą, kad politinės partijos sąvokon įeina du pagrindiniai elementai - pasaulėžiūrinis, kuris kiekvienai politinei partijai yra skirtingas ir todėl subjektivus, ir nepasaulėžiūrinis, kuris gali sudaryti pagrindą visoms politinėms partijoms susitarti dėl tam tikro komplekso bendrųjų valstybės reikalų ir todėl yra daugiau objektyvus. Sutikime, kad taip, iš tikrųjų, yra. Tuomet tenka išspręsti klausimą, kuris tų dviejų elementų politinių partijų gyvenime yra svarbesnis, dominuojantis, kaip tie du elementai veikia vienas antrą partijų viduje ir kokios reikšmės jie turi partijų siekime plėstis, pasidaryti didžiausia partija, kad tuo būdu dominuotų kitas ir įgyvendintų savo nusistatymus.

Tenka pripažinti, kad ne visos politinės partijos turi aiškiai apspręstą pasaulėžiūrą. Bent tąja prasme, kaip ją supranta "M.Ž.". Yra partijų, kurios iš viso nekelia žmogaus gyvenimo prasmės klausimų /taip būdingų grynai pasaulėžiūrinėms partijoms/, pasitenkindamos tuo faktu, kad žmonės gyvena, kad jie gyvena bendruomenėje, kad toje bendruomenėje turi būti tokie santykiai tarp paskirų jos narių, kad vienas antro negalėtų skriausti, išnaudoti, kad kiekvienas naudotųsi visomis laisvėmis, kiek tatai nepažeidžia kitų bendruomenės narių laisvių, kad kiekvienam būtų užtikrinta šioji diena ir ateitis žmoniškai gyventi, kurti ir laisvai reikšti savo individualybę, skelbti savo nuomonę ir nusistatymus, neturėti baimės būti dėl jų kieno nors persekiojamam. Klausimai, kodėl žmogus gyvena, paliekami tų partijų už durų, tai yra paliekami kiekvienam individualiai išsi-

spresti pačiam. Pasaulėžiūros klausimas tuo būdu tų partijų ribose yra ne bendrinis ir todėl privalomas, bet individualinis ir privatus. "M.Ž." stato klausimą: "Ar teistinės /t.y. religinės. bed./ pasaulėžiūros iš viešojo gyvenimo išjungimas nėra tuo pačiu ateistinės pasaulėžiūros įjungimas?" Tas pats klausimas gali būti pastatytas ir partijoms. Ir jis dažnai yra pastatomas ir į jį yra duodama, bent katalikiškų partijų, visuomet tas pat atsakymas, kad teistinės pasaulėžiūros iš partijos išjungimas yra tuo pačiu ateistinės įjungimas. Bet ta, žinoma, yra grynai netiesa. Nei Prancūzijos radikalsocialistai, nei Anglijos darbiečiai, konservatoriai, liberalai, nei Lietuvos liaudininkai nėra partijos nei teistinės nei ateistinės. Tų partijų nariai gali būti žmonės įvairių pasaulėžiūrų, jie gali būti krikščionys, iš tikrųjų, jų dauguma toki ir yra, jie gali būti ir teistai ne krikščionys, ir tokių pasitaiko nemaža, jie gali būti ir ateistai, ir tokių jų tarpe yra, bet tų partijų programose pasaulėžiūriniai, taigi teistiškieji ar ateistiškieji, motyvai neakceptuojami, jie yra pasilikę už tų partijų ribų. Pasaulėžiūriniai motyvai yra pasilikę už tų partijų ribų ir todėl jos nėra nei teistinės nei ateistinės pasaulėžiūros atžvilgiu, ir neutralios, kiek tai nepažeidžia nei vienos pasaulėžiūros, kiek tai neteikia nei vienai bet kurių pirmenybių, pasaulėžiūrų atžvilgiu. Dar daugiau, gindamos visų pasaulėžiūrų laisvę ir lygybę tos partijos tuo pačiu gina kiekvienos atskiros pasaulėžiūros laisvę. Pavyzdžiu gali būti dabartinė Lenkijos liberalinė ūkininkų Mikolaizciko partija, kuri, būdama grynai liberalinė partija, taigi "M.Ž." supratimu ateistinė, yra vienintelė dabartinėje Lenkijoje partija, kuri, gindama visas pagrindines žmogaus teises, kartu ir teisę laisvai apsispręsti ir savo pasaulėžiūrą skelbti, liko vienintelė Lenkijoje religinės laisvės /kartu ir katalikybės/ gynėja. Taip jau yra, kad politinės partijos, kurios pasaulėžiūros reikalus yra palikusios už savo partijos veikimo orbitos ribų, kaip kiekvieno asmens privatiškus subjektyvius reikalus, pačios būdamos pasaulėžiūriškai neutralios, gina visų be išimties pasaulėžiūrų laisvę ir todėl negali būti pavadintos nei teistinėmis nei ateistinėmis. Taigi visos tos politinės partijos, kurios pasaulėžiūros reikalus palieka už savo veikimo ribų, savaime yra pasaulėžiūriškai neutralios ir, kaip gyvenimas rodo, randa tarp savęs būdus bendradarbiauti, kompromisų keliu išspręsti skirtingus interesus ir tvarkyti bendruosius valstybės reikalus. Pavyzdžių netrūksta: Anglijoje - darbiečiai, konservatoriai ir liberalai; Prancūzijoje - liberalinės ir socialistinės partijos; Amerikoje - respublikonai ir demokratai.

Bet yra politinių partijų grynai pasaulėžiūrinių, kurios pasaulėžiūros ne tik neišjungia iš savo partijų veiklos orbitos, ne tik nėra pasaulėžiūriškai neutralios, bet pasaulėžiūra pagrindžia savo partijų programą ir deda ją savo visos veiklos pagrindan.

b/. T e i s t i n ė s _ i r _ k o m u n i s t i n ė s _ p a r t i j o s

Kaip pavyzdį tokių grynai pasaulėžiūrinių politinių partijų paimsime dvi ryškiausias: komunistinę ir katalikiškąją.

Komunistinės partijos pagrinde yra ateistiškoji dialektinio materializmo pasaulėžiūra, kuri apsprendžia visą kosmiškąją ir žmogiškąją buitį, kuri nustato ne tik žmogaus vietą pasaulyje, ne tik pavergia jį kolektyvui, bet, teigdama savo pasaulėžiūros tiesą, paneigia visas kitas pasaulėžiūras, kaip klaidingas ir klaidinančias, kuri siekia todėl tik savos pasaulėžiūros viešpatavimo, kuri savo pasaulėžiūrą yra paverčiusi religija su visomis kiekvienai religijai būtinomis formomis: pasaulėžiūros pareigūnai - aktyvūs komunistai, hierarchija - nuo rajkomų

ir obkomų kompartijos sekreturių iki partijos CK narių su aukščiausiomis viršūnėmis - Politbiuro nariais. Niekas, būdamas naujosios religijos išpažintojas, negali būti bet kurios kitos politinės partijos narys, bet turi būti paklusnūs savajai hierarchijai, turi aklaiai vykdyti visas jų direktyvas ir visu naujosios religijos netolerantingumu ir fanatizmu kovoti su kitomis pasaulėžiūromis, naikinant jas ir jų šalininkus. Čia pasaulėžiūra nustato valstybės, visuomenės ir socialinių santykių formas, kurios tik savoje koncepsijoje pripažįstamos neklaidingomis ir tuo pačiu visos kitos valstybinės, visuomeninės ir socialinių santykių formos pripažįstamos klaidingomis ir naikintinomis. Tada veda į vienos komunistų partijos ir ja apsprendusios dialektinei materialistinei pasaulėžiūrai diktatūrą ir tuo pačiu į žmoniškųjų ir bendruomeniškųjų laisvių paneigimą. "Kas ne su mumis, tas prieš mus!"

Katalikiškųjų partijų pagrindu yra teistiškoji pasaulėžiūra, kuri taip pat apsprendžia visą kosmiškąją ir žmoniškąją buitį, iš to apsprendimo išvesdama žmoniškąją paskirtį ir tikslus. Todėl partija, kurios pagrindu yra teistiškoji pasaulėžiūra, negali būti pasaulėžiūriškai neutrali. Tai yra ne mūsų teigimas, bet logiška išvada iš pačios teistiškos pasaulėžiūros esmės, kuri buvo ir tebeliko ekspansyvi, kuri yra įpareigota pačios pasaulėžiūros plėstis ir ruošti žmones aukštesniam, ne šios žemės, tikslui. Bet kadangi toji ruošia vyksta žemiškoje aplinkoje, tai teistiškoji pasaulėžiūra įpareigota savo šalininkus, taigi ir katalikiškąsias partijas, savaip tą aplinką tvarkyti. Kitais žodžiais tariant, teistiškos pasaulėžiūros partija yra pačios pasaulėžiūros įpareigota tvarkyti žmoniškąjį gyvenimą pagal savo pasaulėžiūros reikalavimus. "M.Ž." tai išreiškia žodžiais: "Jei Dievas gali būti, rūpestis juo - pirmasis visų rūpesčių". Jei šis reikalavimas apsiribotų tik individualine, tik privatinė žmogaus gyvenimo sritim, tai nieko jam negalima būtų prikišti, bet jei jis yra perkeliamas į politinę partiją ir per ją į valstybės bendrinių reikalų sritį, tai jau yra aiškus pasaulėžiūros kišimasis į politiką. Tuo būdu partijas, kurių pagrindu yra teistiškos pasaulėžiūros, jokių būdu pasaulėžiūriškai neutraliomis pavadinti negalima. Iš kitos dar pusės partijos, kurių pagrindu yra teistiška pasaulėžiūra, negali būti visai savarankiškos dar ir todėl, kad kiekviena religija turi savo klerą ir hierarchiją, apjungtus aplink vieningą Bažnyčią, kuri nustato savos pasaulėžiūros pagrindus. Kadangi teistinės politinės partijos veikia tais pačiais Bažnyčios nustatytais pagrindais, tai savaime suprantama, kad Bažnyčia per savo klerą ir hierarchus turi tose partijose didžiausią svorį ir joms faktiškai vadovauja, nustatydamos net veikimo ir kompetencijų ribas. Kaip pavyzdį galime paimti Tėvų Marijonų JAV savaitraštyje /1946.VI.22/ paskelbtą mintį: "Katalikas negali būti socialistu ir laikytis socializmo principų. Tikrojo socializmo pagrindinė teorija yra priešinga ir nesuderinama su krikščionybė". Bet jeigu Bažnyčia per savo klerą oficialiai ir nestovi teistinės partijos priešakyje, tai vis dėlto partijai vadovauja žmonės turi jai paklusti, nes jie negali Bažnyčios nustatytos pasaulėžiūros, kuri stovi visko centre, nei pakeisti, nei bet kaip savaip interpretuoti. Teistiniame pasaulyje tai vadinasi nukrypimu nuo tikėjimo tiesų arba herezija, gi komunistiniame pasaulyje panašus veiksmas vadinasi nukrypimu nuo generalinės linijos arba trockizmu. Abi sąvokos savo prasme yra visiškai giminingos.

Ryškiausias pavyzdys, kaip teistinė pasaulėžiūra žiūri į bendruosius valstybės reikalus, yra šiandieninė Indija, kur indai mochetonys, nenorėdami sueiti į kompromisą su indais budistais, atsisako vieningos valstybės ir siekia vienos kilmės indų tautą

ne tautiniais, bet religiniais, tai yra pasaulėžiūriniais, pagrindais skaldyti į dvi dalis, į dvi valstybes, kad bent vienoje iš jų išlaikytų savo pasaulėžiūros hegemoniją.

Iš to seka, kad politinės partijos, kaip komunistinė ir teistinė, kurių pagrindu yra pasaulėžiūros, apsprendžiančios kosmiškąją ir žmogiškąją būti ir siekiančios pagal savo pasaulėžiūrą tvarkyti individualinį ir bendruomeninį žmonių gyvenimą, pasaulėžiūriškai neutralios būti negali. Iš vienos pusės tai būtų herezija; o iš antros trockizmas. Pasaulėžiūriškai neutralios tėra partijos, kurios pasaulėžiūras palieka už savo partijų ribų, kurios todėl nėra jokio klero ir hierarchijų /nei teistinio, nei komunistiniai ateistinio/ įtakoje, kurios yra visiškai nepriklausomos nuo nurodymų iš viršaus /iš Bažnyčios ar iš Politbiuro/ ir priklauso vien nuo savo rinkėjų, kurių interesus jos atstovauja parlamentuose ir kurių laisves saugo, neleisdamos jų pažeisti bet kuriai pasaulėžiūrinei politinei partijai; siekiančiai savo pasaulėžiūrai pirmenybių, taigi hegemonijos.

K a i p _ s u p r a s t i _ k u l t ū r i n e _ a u t o n o - m i j a _ v a l s t y b ė j e ?

Pasaulėžiūrinės partijos, logiškai galvojant, jokios kultūrinės autonomijos kitoms pasaulėžiūroms duoti negali ir faktinai neduoda. Taip yra komunistinei - ateistinėje Sovietų Sąjungoje, taip yra teistinei - diktatūrinėje Ispanijoje ir Portugalijoje. Kaip pirmoje visas auklėjimas, švietimas ir visos kultūrinio gyvenimo sritys yra komunistų rankose, kurie daboja, kad visi piliečiai be išimties apsispręstų komunistiškai, taip abiejose pastarosiose visas auklėjimas, švietimas ir visos kultūrinio gyvenimo sritys yra katalikų rankose, kurie daboja, kad visi piliečiai be išimties apsispręstų katalikais. Pasaulėžiūros vienlípumas šiose valstybėse išplaukia iš valdančiųjų teistinių ir komunistinės partijų pasaulėžiūrų reikalavimo. Kadangi tatai veda prie diktatūriniai - totalistinių tendencijų stiprinimo ir išlaikymo, tendencijų, kurios paneigia visas pagrindines žmogaus laisves, tai kaip tikri demokratai jas smerkiame ir prieš tas tendencijas kovojame vardan lygybės, brolybės ir laisvės. Kovoja prieš jas ir visos pasaulėžiūrinei neutralios politinės partijos.

Pereinant prie kultūrinės autonomijos pasaulėžiūrinėms bendruomenėms demokratinėje valstybėje klausimo, turime išaiškinti, kurioms bendruomenėms toji kultūrinė autonomija reikalinga? Ar tokia kultūrinė autonomija, kaip siūlo "M.Ž." iš viso bet kurioje demokratinėje valstybėje jau yra?

Visų pirm kultūrinė autonomija, kaip jau pats "M.Ž." pasisako, esanti reikalinga pasaulėžiūrinėms bendruomenėms. Bet mes žinome, kad valstybėse, kur viena pasaulėžiūrinė bendruomenė per savo partiją stovi prie valdžios vairo, kaip Ispanijoje, Portugalijoje, Sovietų Sąjungoje, valdančioji pasaulėžiūrinė partija visą kultūrinį gyvenimą monopolizuoja sau ir kitoms pasaulėžiūroms neleidžia viš viso pasireikšti, netgi kultūriniam gyvenime bendradarbiauti. Tačiau kai tų pačių pasaulėžiūrų politinės partijos atsiranda valstybėse, kur jos nėra viešpataujančios, bet turi sugyventi su kitomis pasaulėžiūriškai neutraliomis partijomis, jos tuoj pradeda reikalauti sau kultūrinės autonomijos, nes bendrose auklėjimo ir mokslo įstaigose jos negali pasireikšti taip, kaip norėtų, kaip reikalauja jų pasaulėžiūra, nes vadovaujančios valstybėje pasaulėžiūriškai neutralios politinės partijos žiūri, kad niekam nebūtų suteikta privilegijų ir nei viena pasaulėžiūra neturėtų pirmenybių prieš kitas. Tai nei teistinėms nei komunistinei pasaulėžiūrai nepriimtina. Pasaulėžiūriškai gi neutralios politinės partijos kultūrinės autonomijos sau nereikalauja

ir neturi tikslo reikalauti, kadangi demokratinėje valstybėje visas kultūrinis gyvenimas kaip ir visa kita yra tvarkoma įstatymų, turinčių žmogiškąsias ir pasaulėžiūrų laisves apsaugoti ir garantuoti.

"M.Ž.", kalbėdamas apie kultūrinės autonomijos pasaulėžiūrinėms bendruomenėms demokratinėje valstybėje būtinumą, teigia, kad tokios jau esančios įvestos Kanados Quebeco, Šveicarijoje, Olandijoje, iš dalies Belgijoje ir JAV. Tačiau atrodo, kad "M.Ž." bus šioje srityje klaidingai painformuotas, nes ne visose šiose valstybėse kultūrinė autonomija yra suteikta pasaulėžiūrinėms bendruomenėms. Kanados Quebecas yra gyvenamas prancūzų ir todėl ten kultūrinė autonomija suteikta ne pasaulėžiūrinėms, bet prancūzų tautinei bendruomenei, kuri nuo kitų Kanados gyventojų skiriasi savo tautybe, kalba, papročiais, tradicijomis ir visu gyvenimo būdu. Tad Kanados Quebeco kultūrinėje autonomijoje nusveria ne pasaulėžiūriniai /religiniai/ skirtumai, bet tautiniai. Šveicarijos atskiruose kantonuose gyvena trys tautybės: prancūzai, vokiečiai, italai. Ir čia kultūrinę autonomiją nusveria ne pasaulėžiūriniai, bet tautiniai motyvai. Tas pat pasakytina apie Belgiją, kur gyvena dvi tautybės: flamandų ir valonų. Ir Nepriklausomoje Lietuvoje tautinės mažumos -- lenkai, žydai, vokiečiai, rusai turėjo gana plačias kultūrinės autonomijas, apie kurias mes šiandien tik svajoti tegalime, bet ir jų pagrinde buvo grynai tautiniai motyvai, jokių būdu ne pasaulėžiūriniai. Kas liečia Olandiją, tai čia kultūrinė autonomija suteikta katalikams ir protestantams, tai yra pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, kad baigus amžius tarp jų trukusias kovas valstybėje. Tačiau ir šios autonomijos nėra tokios plačios, kad pasidarytų nelyg valstybės valstybėje. JAV, nors įvairių tautų gyvenama, bet ten tautinės bendruomenės jokios autonomijos, ypač švietimo ir auklėjimo srityje, neturi. Ten autonomijos suteiktos tik religinėms bendruomenėms taja prasme, kad joms leidžiama išlaikyti savo privačias, valstybės nesubsidijuojamas mokyklas. Bet ir jos turi prisilaikyti valstybės nustatytų švietimo programų, o savo pasaulėžiūros dalykus gali dėstyti tik kaip papildomus.

Iki šiol mums žinomų valstybių praktika rodo, kad kultūrinė autonomija platesne prasme būdavo suteikiama tik tautinėms bendruomenėms ir siauresne, privačių mokyklų prasme, religinėms bendruomenėms. Neteko girdėti, kad kultūrinė autonomija bet kurioje valstybėje būtų buvusi suteikta visoms pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, būtent: marksistams, etninio socializmo šalininkams, ateistams, teistams ir t.t. Visose demokratinėse valstybėse kiekviena pasaulėžiūrinė bendruomenė turi teisę laisvai steigti savo politines ir kultūrinės organizacijas, išlaikyti savo privačias kultūrinės įstaigas, jeigu tik jos turi tam lėšų, ir įstatymų ribose jose veikti. Taigi, demokratinėje valstybėje įstatymai visoms organizacijoms yra lygūs veikimo laisvės garantai, bet kartu ir to veikimo varžytojai, kur organizacijos /taigi ir-pasaulėžiūrinės/ galėtų viena antrai kenkti. Pripažinimas bet kuriai pasaulėžiūriniai organizacijai dar atskiros kultūrinės autonomijos, būtų lygus privilegijų jai suteikimui ir tuo pačiu lygybės principo pažeidimas. Tad demokratinėje valstybėje viskas priklauso nuo įstatymų, kurie visiems yra vieni ir tie patys, kurie visiems suteikia vienodas teises, bet uždeda ir lygias pareigas. Tų įstatymų ribose gali reikštis kiekvienas individas paskirai ir istisios pasaulėžiūrinės bendruomenės per savo organizacijas bendrai. Visas laisves, tarp jų ir organizacijų veikimo laisvę, demokratinėje valstybėje garantuoja įstatymas, apimančs pasaulėžiūrinėse bendruomenėse susitelkusius asmenis, lygiai ir paskirus individus, jokioms pasaulėžiūrinėms bendruomenėms nepriklausančius ir norinčius būti išganytais pagal savo nuosavą individualų receptą.

Bet prileiskime, kad "M.Ž." teigimas, esą pilnutinė demokratija turi suteikti pasaulėžiūrinėms bendruomenėms kultūrinę autonomiją, yra teisingas. Kadangi pagrindinės žmogaus laisvės ir teisės turi apimti visus valstybės piliečius, tai ir kultūrinių autonomijų teisė turi apimti visus valstybės piliečius iki vieno, nes valstybinių mokyklų nebėra ir veikia tik pasaulėžiūrinių bendruomenių mokyklos. Kitais žodžiais tariant, visi piliečiai iki vieno turi pasiskirstyti po pasaulėžiūrinės bendruomenės. Bet ar tai galima? Ar šalia piliečių, kurie įeity į katalikų, protestantų, močametonų, marksistų, ateistų ir kitų pasaulėžiūrinės bendruomenės, neatsirastų tokių, kurie į jokią bendruomenę neis, norės pasilikti už pasaulėžiūrinių bendruomenių ribų, gyventi ir savo vaikus auklėti ne pasaulėžiūrinių bendruomenių išmintim, bet savo nuosava. Ir tokių piliečių gali atsirasti daug. Jeigu visa švietimo ir kultūrinė sritis būtų atiduota tvarkyti pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, kur tuomet turės dingti piliečiai į bendruomenę neįėję? Kur tuomet jie turės auklėti ir mokyti savo vaikus, jeigu jie nenorės jų auklėti nei katalikiškai, nei protestantiškai, nei močametoniškai, nei marksistiniais, nei ateistiniais ar kaip kitaip. Nejaugi jie bus palikti už švietimo, auklėjimo ir kultūrinio gyvenimo ribų arba prieš savo sąžinę turės šlietis prie bet kurios pasaulėžiūrinės bendruomenės. Tai prieštarauja pagrindiniams lygybės ir laisvės principams ir todėl atiduoti visą auklėjimo ir kultūrinio gyvenimo sritį pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, kaip siūlo "M.Ž.", negalima. Tatai ne tik neatitiktų pilnutinės demokratijos, bet tai būtų iš viso nedemokratiška.

K a s v a l s t y b ė j e t v a r k o k u l t ū r i n ė s r i t i ?

Kultūrinė sritis, būdama pasaulėžiūrinės partijos rankose, yra tos partijos aktyvinama ir pasidaro galingu įrankiu, nes auklėjimą pajungia savo pasaulėžiūros žmonių auginimui, o meną paverčia propaganda savo šalininkų dauginimui. Pasaulėžiūrinės partijos rankose kultūrinė sritis išvirsta priemone vienos pasaulėžiūros diktatūrai siekti ir ją savo rankose išlaikyti. Todėl, aišku, kad demokratinė valstybė kultūrinės srities vienos pasaulėžiūros partijai pavesti negali.

Bet ar gali tikrai demokratinė valstybė atsisakyti vadovauti kultūrinei sričiai, kad pavestų ją pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, kaip siūlo "M.Ž." vardan pilnutinės demokratijos? Kaip jau aukščiau matėme, neapsilenkiant su logika ir pačiais demokratiniais principais, tai negalima. Tad demokratinei valstybei belieka pačiai kultūros sričiai vadovauti, suteikiant pasaulėžiūrinėms bendruomenėms įstatymais tokias sąlygas, kad kiekviena jų galėtų šioje srityje laisvai reikštis ir kartu būtų apsaugota nuo pavojų, kad bet kuri kita pasaulėžiūra galėtų įsigyti privilegijų ir tuo pačiu dominuoti. Ypač tai svarbu auklėjimo ir švietimo srityje, prie kurios kiekviena pasaulėžiūrinė bendruomenė pirmoje eilėje veržiasi ir dėl kurios tarp savęs varžosi.

"M.Ž.", pasisakydamas dėl pasaulėžiūrinės mokyklos, teigia: "Kaip ateistas tėvas negali būti patenkintas katalikiškosios pasaulėžiūros valstybine mokykla, taip lygiai negalės būti patenkintas "neutralia" mokykla katalikas tėvas, net jei ji jo vaikui leistų lankyti specialias religinio auklėjimo pamokas." Iš kur gi kyla tas nepasitenkinimas neutralia mokykla, kuri padedama net kabutėse. Ogi iš "M.Ž." paduotos premisos: "Pasaulėžiūrinėje plotmėje neapsispręsti už teizmą,

"lygu savaime apsispręsti už nichilistinią ateizmą!" Tame posakyje gūdi aiškus "kas ne sur mums, tas prieš mus", o iš to jau aiškios išvados ir siekimai auklėjimo ir švietimo srityje. Komunistas tą pačią mintį išreikštų taip: Pasaulinėje plotmėje neapsispręsti už dialektinį materializmą, lygu savaime apsispręsti už teizmą, už kapitalizmą, už kontrrevoliuciją. Ir teistinė ir komunistinė pasaulėžiūra yra lyg tas medalis, teturįs tik dvi puses - vienoje teizmas, antroje ateizmas. Vieni jį nešioja viena puse į viršų, kiti gi kita. Mums gi atrodo, jog žmogiškoji prigimtis yra per daug sudėtinga, kad visą ją galima būtų atvaizduoti vieno medalio dviejose pusėse, kad žmogiškai prigimčiai atvaizduoti geriau tiktų daugiaplokštainis, kuriame tiek pusių, kiek iš viso yra pasaulėžiūrų ir plus dar visi jų niuansai.

Demokratinei valstybei rūpi išauklėti ne teistą ir ne ateistą, bet pirmoje eilėje valstybės pilietį, kurs žinotų savo teises ir pareigas, kuris gintų valstybės nepriklausomybę, gintų savo ir kitų piliečių laisves, būtų naudingas sau, savo šeimai, visuomenei ir valstybei, saugotų savo asmens laisves, bet mokėtų ir kitų piliečių laisves ginti, būtų tolerantes ir t.t. Demokratinei valstybei, iš pačių jos esminių principų išeinant, vistiek, ar jos pilietis bus katalikas, ar protestantas, ar močametonas, ar marksistas. Jai svarbu, kad savo pasaulėžiūrą teigdamas ir kitas neigdamas, jis nesiektų savo pasaulėžiūrai diktatūrinio ar totalistinio dominavimo, kad pati demokratinės valstybės santvarka ir įstatymai jam tokių galimybių nesudarytų. Tad demokratinei valstybei ir neturi rūpėti vienos kurios pasaulėžiūros mokykla. Demokratinė valstybė vadovaujama bendriesiems valstybės reikalams, o kadangi tų reikalų tvarkyme dalyvauja visi piliečiai, tai pirmoje eilėje jie turi būti lojalūs valstybei ir visiems jos įstatymams, o tik vėliau gali būti lojalūs savo pasaulėžiūrai, kuri yra kiekvieno piliečio privatus dalykas ir kurios atžvilgiu valstybę laikosi visiškai neutraliai. Aišku, kad demokratinė valstybė išlaiko tik valstybines mokyklas, kuriose moko bendrųjų dalykų ir auklėja valstybės piliečius, o kad patenkintų pasaulėžiūrinės bendruomenės ji savo mokyklose įveda papildomas valandas, kaip JAV, per kurias pasaulėžiūrinės bendruomenės gali mokyti katalikybės, protestantizmo, močametonzmo, arba net ir ateizmo, jei atsirastų tam tikras skaičius tėvų, kurie to pareikalautų ir tam duotų savo mokytoją. Savaime suprantama, kad demokratinėje valstybėje pasaulėžiūrinėms bendruomenėms leistina steigti ir savo privačias mokyklas, bet ir jose išeinama visa valstybinėms mokykloms nustatyta programa, o pasaulėžiūriniai dalykai tėra tik papildomieji.

Kas liečia kūrybą, vaizduojamąjį meną ir kitką, tai jų nevykdo nei valstybė nei pasaulėžiūrinės bendruomenės, juos visuomet vykdo ir vykdyt paskiri individai. Valstybės pareiga tik sudaryti sąlygas kūrybai ir menui klestėti. Pasaulėžiūrinės bendruomenės gali prie tų sąlygų sudarymo prisidėti, jos gali net atskiras kūrybos ir jos meno šakas organizuoti, nei vienoje demokratinėje valstybėje niekas joms to nedraudė ir nedraus, bet taip pat neleis kūrybos ir meno monopolizuoti ir paversti tik propagandine priemone savo pasaulėžiūros tikslams. Gi propagandos niekas menu nelaiko, išskyrus komunistus.

K u l t ū r i n ė s   a u t o n o m i j o s   n e s u s i p r a - t i m a s .

Pasaulėžiūrinės partijos kultūros sritimi domisi todėl, kad per jas geriausiai ir sėkmingiausiai gali veikti žmonės ir pritraukti

juos prie savo pasaulėžiūros. Šios srities niekam neužleidžia nei komunistai Sovietų Sąjungoje, nei katalikai Ispanijoje, Portugalijoje ir kitur. Tad nenuostabu, kad pasaulėžiūrinė partija, kuriai atstovauja "M.Ž.", taip nuosekliai dėsto problemas, pagal kurias kultūrinė sritis turėtų būti perduota pasaulėžiūrinėms bendruomenėms. Perleidus kultūrinę sritį pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, jos visai kultūrinei sričiai ir dominuotų, o tai demokratijai jau yra pavojinga, nes būtų padaryta pirmas žingsnis pačią demokratiją pažeisti. "M.Ž." išvardina sritis, kurios turėtų atitekti pasaulėžiūrinėms bendruomenėms: auklėjimas, humanitariniai mokslai, religija, spauda, organizacijos, menas. Čia neįskaitoma visas švietimas ištiesai, bet viename straipsnyje "M.Ž." 11 Nr. aiškiai pasisako: "Pasaulėžiūrinis auklėjimas yra ne vieno kurio mokyklos dalyko, o visos mokyklos linkmės dalykas, nes auklėjimas nevyksta vien kurio atskiro specialaus dalyko mokymusi, o visa mokyklos sukuriamą dvasia... pačių fizikos ir biologijos faktų išdėstymas bus vienoks, noks, ar juos dėstys ateistas, ar teistas." Tuo pačiu pasisakoma, kad ir mokomieji dalykai, tai yra visas švietimas turėtų pereiti pasaulėžiūrinėms bendruomenėms žinion. Tuo būdu kultūriniam gyvenime nebepaliktu sričių, kurias tvarkytų valstybė.

Sekdami "M.Ž." mintį dėl kultūrinės srities išjungimo iš valstybės ir jos perdavimo pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, turime prieiti išvadą, kuri sukuria tokį vaizdą: katalikai, protestantai, liberalai /jie demokratinėje valstybėje kultūrinės autonomijos nereikalauja/, marksistai /visus juos "M.Ž." išvardina/ turi turėti kultūrinę autonomiją, per ją vykdyti auklėjimą, švietimą ir kultūrinį gyvenimą. Tai yra kiekviena pasaulėžiūrinė bendruomenė gali steigti savo mokyklas, universitetus, turėti savo atskirus humanitarinius fakultetus, tvarkyti religijos dėstymą, tai yra turėti savo katalikiškas, protestantiškas kunigų seminarias ir dialektiniai marksistinius institutus, o taip pat kiekviena pasaulėžiūra savo teologijos arba Markso-Lenino-Stalino fakultetą, vadovauti menui ir tuo būdu steigti katalikiškas, protestantiškas, mochetoniškas, mark marksistines meno mokyklas, konservatorijas, teatrus, operas, simfoninius orkestrus ir t.t. Kas liečia spaudą ir organizacijas, tai jas demokratinėje valstybėje gali steigti ne tik kiekviena pasaulėžiūrinė bendruomenė, bet ir kiekvienas paskiras pilietis be jokios kultūrinės autonomijos. Jeigu pasaulėžiūrinės bendruomenės "M.Ž." išvardintos ir dar daugelis neišvardintų, sutiktu švietimo, mokslo ir meno įstaigas steigti savo lėšomis, kaip privačias, tai jų reikalas, bet jei "M.Ž." joms visoms reikalauja lėšų iš valstybės biudžeto arba tas lėšas pataria susirinkti pačioms pasaulėžiūrinėms bendruomenėms iš savo narių valstybės mokesčių sąskaiton, siūlydamas juos atitinkamu procentu sumažinti, tai jau demokratinės valstybės akimis žiūrint visiškai nebepriimtina. Pasaulėžiūrinės švietimo ir kultūros įstaigos vistiek visų piliečių apimti negali, tad valstybė vistiek turės steigti, išlaikyti ir vadovauti valstybinėms švietimo ir kultūros įstaigoms, nes demokratinės pasaulėžiūriniai neutralios grupės, o su jomis kartu ir didelis skaičius piliečių, kurie iš savo politinių nusistatymų pasaulėžiūrą yra išjungę, kurie yra pasaulėžiūriškai neutralūs, neras reikalo savo vaikų leisti į pasaulėžiūrinės švietimo ir kultūros įstaigas ir reikalautų jų institucijų iš valstybės. O tam jie demokratinėje valstybėje turi visišką teisę ir jos negali jiems atimti pasaulėžiūrinės bendruomenės grupės.

Tuo būdu matome, kad kultūrinė autonomija tereikalinga tik pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, teistinėms, t.y. religinėms ir ateis-

tinei - komunistinei, kurios savąja pasaulėžiūra nori apspręsti visą kosmiškąją ir žmogiškąją būitį ir siekia bet kuriuo būdu iškovoti savo pasaulėžiūrai palankesnes sąlygas plisti ir veikti. Bet net demokratiškiausia valstybė negali leisti, kad valstybės piliečių sąskaiton būtų suteikiamos privilegijos pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, pav. komunistinei, kuri tikrai džiaugtųsi, kad valstybė jai leidžia susikurti švietimo, agitacijos ir propagandos galimumus kovoti prieš tą pačią demokratiją ir tai valstybinių pajamų sąskaiton. Čia kažkas netvarkoj, ir net demokratas iš demokratų taip galvoti negali, nes tai yra pseudofilosofiška ir visiškai nelogiška.

"M.Ž." sielojasi, kad "Per kultūrinę valstybės aktingumą pasaulėžiūra bus išmugeliuota ir į politiką, vadinasi, į šeimą, į įstatymus, į viešą valstybės linkmę". Pasaulėžiūrinė partijų diktatūrų šalyse, žinoma, taip ir yra, bet taip nėra tikrai demokratinėse valstybėse, kaip Anglijoje arba JAV, kur pasaulėžiūrinė partijų visai nėra ir valstybė yra pasaulėžiūriniai neutrali. Demokratinėje valstybėje, jei ji suteiktų pasaulėžiūrinėms bendruomenėms /pav. komunistinei/ kultūrinę autonomiją, tai per tokios bendruomenės aktingumą komunizmas būtų išmugeliuotas į valstybę, į šeimą, į įstatymus, į viešą valstybės linkmę ir priverstų prie demokratinės valstybės žlugimo ir diktatūrinės išiviešpatavimo. O juk tai nėra logiška išvada iš visų "M.Ž." samprotavimų, išvada, nuo kurios pilnutinė ir tikra demokratinė valstybė turi apsisaugoti pati ir apsaugoti savo piliečius. Kadangi dialektinis materializmas yra pasaulėžiūra, tik priešinga teistinėms, tai "M.Ž.", būdamas nuoseklus, negali jos iš savo pilnutinės demokratijos supratimo išjungti, negali jai nesuteikti tų pačių teisių, kaip ir teistinėms pasaulėžiūroms, nes priešingai "M.Ž." pats sau prieštarautų ir pats sugriautų savo nepasaulėžiūrinės arba pasaulėžiūrinei neutralios valstybės sąvoką, kuria mėgina pagrįsti pilnutinės demokratijos supratimą.

Tad "M.Ž." premisos, kurios veda prie klaidingų išvadų, yra neteisingos ir tokios pat miglotos ir neaiškios, kaip jo straipsnyje "Nepasaulėžiūrinė politika pasaulėžiūros žvilgsniu" patiekta mintis: "politikos nepasaulėžiūriškumo mintis tėra nuosaki pasaulėžiūros nepolitiškumo išvada..." Tad šiuo rebusu ši kartą baigsime.

x x x

DEMOKRATINĖS IDĖJOS TREMTINIŲ GYVENIME STIPRINTINOS

Antrojo pasaulinio karo griuvėsiuose žlugo fašizmas ir rudašis nacizmas. Dabar pasaulis gyvena dviem pagrindiniais viešojo gyvenimo principais: demokratiniu ir totalistiniu komunistiniu. Kai kurios šių dviejų principų moduliacijos, iškeliamos paskirų politinių srovių ir partijų, tėra viešojo gyvenimo detalės, nes tautų ir valstybių gyvenime šiandien visa eina minėtais dviem pagrindiniais keliais: demokratiniu ir totalistiniu bolševikiniu. Šie keliai kasdien kertasi ir vyksta nuolatinė kova gyventi ar žūti. Šie du pasauliai pasiskirstė net teritorijomis: rytuose - bolševizmas, vakaruose - demokratija. Kas šioje kovoje laimės, parodys tik ateitis. Kovoje žiauriai ir visomis priemonėmis: negirdėtas ginklavimasis, visuotina propaganda, karinė žvalgyba, viešos ir slaptos konferencijos, derybos, sutartys ir t.t. kasdien lydi šių dviejų pasaulinių galiūnų dvikovą. Kova eina vis stiprėjančiu būdu ir gali privesti prie baisios eksplozijos trečiame neįsivaizduojamo mąsto konflikte.- kare,

kuris grėšia ne tik esamas vertybes sunaikinti, bet ir mušluoti gyvybes ištisuose kontinentuose. Demokratinis pasaulis įvairiose konferencijose stengiasi organizuoti pastovią taiką, efektyviai nusiginkluoti ir išvengti baisaus žmonių išnaikinimo, bet totalistinis rytų galiūnas žūt būt nori išsigalėti visame pasaulyje ir nesivaržo jokiais priemonėmis.

Kyla klausimas, kuriuo keliu turi žengti lietuviai? Kiemo idėjas turi išpažinti ir kiemo akciją savo išlikusiomis jėgomis remti? Atsakymas visai aiškus - lietuviai turi tik demokratinį keliu eiti ir demokratinę akciją visomis jėgomis remti. Totalistinis diktatūrų pasaulis Lietuvos žmonėms teikė ir tebetiekia vis sunaikinimus ir mirtį, demokratinis - išgelbėjimą ir prisikėlimą. Kitokio pasirinkimo nėra. Nemuostabu tad, kad visais laikais ir šiandien beveik visi lietuviai save laiko gryno kraujo demokratais - laisvės, brolybės, lygybės šalininkais. Atrodo, kad mūsų nedemokratinio nusistatymo žmonių beveik neliko. Visi iki vieno mes laikome save demokratais, tik mokėkime kasdieniniame gyvenime demokratais pasireikšti.

Tremtinių komitetuose kartais ne viskas tvarkoje. Čia pirmininkas visomis išgalėmis kovoja, kad išsilaikytų savo kėdėje, čia menkas nuoramų būrelis be jokios priežasties "verčia" stovyklės gyventojų daugumos demokratiškai rinktą komitetą. Pasitaikę ir nerinkty stovyklų vadovų, kurie neboja daugumos gyventojų valios ir net kitataučių pagelba stengiasi išsilaikyti savo pareigose.

Atsitinka ir pavienių tremtinių nepateisinamų veiksmų. Atsiranda buvusių aukštųjų pareigūnų, kurie remiasi buvusiomis savo pareigomis ir atsisakinėja eilinius stovyklės darbus dirbti: "Kaip aš dirbsiu sandėlyje, jei aš buvau didelio Lietuvos miesto burmistras?". Arba: "Kaip aš dirbsiu, jei ten dirbs kartu buvusias mano tarnautojas?" - Kaip atrodo šitokie pasireiškimai iš šalies klausančiam ūkininkui, darbininkui, mokytojui, taip pat ne prastesniam DP, už anuos?

Tikrai gaila, kad nedemokratiškų reiškinių mūsų tremtinių gyvenime pasitaiko. Iš viso mums lietuviams būtų geriau, kad tuos nedemokratinis reiškinys prašalintume ir kad apie juos nereiktų nė užsiminti. Bet jeigu jie yra, tad ir tenka juos viešai paliesti. Juo labiau, kad tie reiškiniai neapima visos lietuvių tremtinių bendruomenės, kuri visuose savo giliausiuose pagrinduose yra aiškiai demokratiška, bet - tik vieną kitą paskirą asmenį. Tad jų samonę ir norima čia pažadinti, nes būdami demokratais ir tik iš demokratijos laukdami pagrindinių savo siekimų išsipildymo, kartu su demokratijomis kovodami dėl laisvos ir nepriklausomos Lietuvos, o taip pat ir dėl savo ateities, turime visais atvejais ir patys visuomet demokratiškai elgtis.

x x x

ISTORINĖ LIETUVOS SOVIETIZACIJOS APŽVALGA

Skandžiuosius netolimos praeities Lietuvos valstybei ir lietuvių tautai įvykius nevienodai vertiname. Atsiranda klaidingų nuomonių. Čia talpiname žymaus mokslininko - valstybinės teisės specialisto ord. prof. M. R. mintis ir manome tuo būdu pateiksia kiek objektyvesnės medžiagos šiuo opiu Lietuvos sovietizacijos reikalu.

Lietuvos pa...

Lietuvos pastangos išlaikyti neutralumą

Nuo 1939 m. rugsėjo mėn. per 1939 - 1940 metų žiemą ir 1940 metais vyko ir plėtės antrasis pasaulinis karas. Šiam karui prasidėjus,

iš karto tikrasis jo pobūdis ne visiems buvo aiškus. Iš karto daugelis neįtrauktų tiesiog į karą Europos valstybių veldančiųjų asmenų buvo linkę laikyti karą paprastu partikuliariniu karu tarp kelių kariaujančių valstybių ir pasiskelbė esančios neutralios. Jų tarpe buvo ir Lietuvos respublika. Šių valstybių vadovaujantieji nepastebėjo tikro ideologijų konflikto, istoriškai brendusio Europoje ir suteikusio šiam karui ypatingo, ne vietinio ir ne partikuliarinio karo pobūdį. Tikrai dramatiški šio baisaus karo įvykiai ryškiai įrodė jo tikrąjį pobūdį ir galutinai paliudijo mažų ir vidutinių izoliuotų Europos valstybių neutraliteto legendą, jų žaislišką rolę galingu karo veiksmų rankose. Iš vienos pusės buvo senoji klasikinė anglosaksų demokratija, iš antros - baisus mirtį bei naikinimą nešąs vokiečių rudaisis nacizmas, italų fašizmas ir iš trečios - tai komunistinis Eurazijos pasaulis - sovietai.

Tarp šių trijų veiksmų kilusiame Europos ir pasaulio kare nebuvo vietos jokiam neutralumui. Anksčiau ar vėliau, šiaip ar taip, visi Europoje turėjo užimti vieną ar kitą poziciją arba būti perblokšti ir prieš savo musistatymą vienu, antrą ar trečių sunaudoti šių veiksmų kovos reikalams. Pasyvus neutralumas buvo perblokštas, sumindžiotas, paniekintas.

Jau pačioje pradžioje sovietams pavyko atitinkamu jėgos spaudimu įtraukti Pabaltijo valstybes, jų tarpe ir Lietuvą į savo įtakos, o per tai ir į savo politikos orbitą. Kaip žinoma, tuo būdu sovietai, 1939 m. rugpiučio mėn. 23 d., susitarė su vokiečiais pasyviai laikytis būsimame kare, pasidalino įtakos sferomis Pabaltijoje ir rytų Lenkijoje. Vėliau, bevykstant Vokietijos - Lenkijos karui, Sovietai, vykdydami minėtą susitarimą, užėmė plačias Lenkų Respublikos rytų provincijas, vakarų Gudiją ir vakarų Ukrainą. Drauge su vakarų Gudija į Sovietų rankas ir tuo pačiu į jų faktinę dispoziciją pateko ir lenkų nuo 1920 metų okupuoti Lietuvos Rytai - Vilniaus kraštas su Lietuvos sostine Vilniumi. Šis Sovietų žygis į Vakarų Gudiją ir Vakarų Ukrainą buvo oficialiai motyvuojamas ne kaip karo žygis prieš Lenkiją, bet kaip pagalbos suteikimas "broliškoms" Gudų ir Ukrainos tautoms, likusioms, Lenkijai žlugus ir jos vyriausybei pabėgus į užsienius, anarchijos būklėje. Kiek vėliau Sovietams inscenizavus jų įprastais metodais neva plebiscitinius Vakarų Gudijos ir Vakarų Ukrainos uždedamus "seimus", šių "seimų" "nutarimais" atitinkamoje raudonosios armijos sudarytoje aplinkoje šios teritorijos tapo įjungtos į valstybinę Sovietų teritoriją. Tuo tarpu Pabaltės valstybėms sovietų tapo pasiūlyta tartis su jais dėl bendro saugumo užtikrinimo savitarpio pagalbos principais, kad užkirstų kelią "imperialistiniam" karui išsiplėsti į laisvą, taikingą Rytų Europos erdvę. Paskelbusios savo neutralumą kare ir netekusios galimumo balansuoti tarp trijų stambesnių kaimyninių valstybių - Sovietų, Vokietijos ir Lenkijos, nes Vokietija jau kariavo, Lenkija gi jau žlugo - ir atskirtos karo veiksmų nuo demokratinio anglosaksų pasaulio ir nejausdamos jo visą laiką buvusios užuovėjos, nedrįso pasipriešinti Sovietų pasiūlymui ir Pabaltijo valstybės iš karto atsidadė faktinoje Sovietų globoje. Šiuo atžvilgiu tarp Latvijos iš vienos pusės ir Lietuvos iš antros buvo tam tikras skirtumas. Latvija ir Estija buvo visada linkusios remtis Lenkijos sistema, gi Lietuvą ilgą laiką iš viso santykių su Lenkija neturėjo, o vėliau šiuos santykius užmezgė tik prievartos - Lenkijos ultimatumo keliu. Visos Lietuvos politinės ir ūkinės aspiracijosėjo į Prancūziją, D. Britaniją, JAV, kame iš seno gyveno apie 1 milijonas lietuvių. Tačiau, iš seno

vestas Lietuvos neutralumas, pradžioje karo įstatymo keliu proklamav-
tas, ilgainiui neišsilaikė ir galingųjų kaimynų buvo sugniuždytas.
Lietuvos neutralumas buvo paveiktas dviejų momentų.

Lietuvos - Sovietų Sąjungos santykių raida

Kad ir slopindama pas save komunistinį prosovietinį sąjūdį, Lietu-
va vis dėlto savo užsienio politikoje visą laiką palaikė gerus ir iš-
tikimai draugingus santykius su Sovietų Rusija. 1920 metų Rygos taikos
sutartimi nustatė visiems laikams savo rytines sienas ir atsipalaido-
jo nuo bet kokios buvusios iki tol formalinės Sovietų įtakos. 1926 m.
draugingumo sutartimi išvystė gerus kaimyninius santykius, ir toliau
sutartis dar buvo pratęsiama. Lietuvos visuomenei susidarė išpūdis,
kad Sovietų Sąjunga yra draugingai nusiteikusi Lietuvos požiūriu. Si-
tokia politinių kontaktų tradicija valdė Lietuvos valdančiųjų sluog-
snių psichiką, slopindama jų atsparumą, ir, be to, pavojus iš Sovietų
buvo Lietuvoje mažiau jaučiamas todėl, kad su Sovietais, nuo kurių
Lietuva skyrė Lenkija, Lietuva iki 1939 metų karo bendrosios sienos
neturėjo; kontaktai su Sovietais buvo sudarę Lietuvoje tam tikrą jos
užsienių politikos tradiciją.

1939 m. rudeni faktiškai Sovietų rankose buvo atsidūręs Vilnius,
kuris per visą nepriklausomos Lietuvos gyvenimo laikotarpį sudarė jos
pastovų vyriausiąjį tautos siekimą ir valstybės politikos tikslą; tad
šiuo laiku tikrai iš Sovietų Lietuva galėjo tikėtis atgauti Vilnių.
Sio tikslo hipnotizuojama, nedrįsdama galvoti apie ryžtingą ir vienin-
gą pasipriešinimą Sovietų reikalavimams glaudesnio politiškai - mili-
tarinio kontakto neva "bendrajam saugumui" užtikrinti, neį pasi-
priešinimas dėl ryškios jėgų santykiavimo tarp mažosios izoliuotos
Lietuvos ir milžiniškos Sovietų Sąjungos nelygybės atrodė neįmanomas
ir grasinąs Lietuvos sunaikinimu. - Lietuvos valdantieji 1939 m. rudenį,
atrodė, vedė Lietuvą į ekskliuzivinį kontaktą su Sovietais arba
tiesiog į Sovietų politinę orbitą su vienintele mintimi laiduoti Vil-
niaus gražinimą Lietuvos valstybei. Šis eventualus laimėjimas jiems
atrodė toks milžiniškas ir svarbus lietuvių tautiniams idealams bei
Lietuvos garbei, kad šia kaina jie tikėjosi padengti pavojaus padidė-
jimo nuostolį, o, pagaliau, tikėjosi laimėti laiką ir nežinomuose Eu-
ropos karo padariniuose sulaukti tarptautinių aplinkybių, kurios vėl
gražintų Lietuvai, tačiau, jau šį kartą su Vilniumi, laisvo laviravi-
mo bei veikimo galimumą.

Tokiomis aplinkybėmis ir tapo sudaryta žinoma Lietuvos su Sovie-
tais 1939 m. spalio mėn. "savitarpinės pagalbos" sutartis, kuri lei-
do Sovietams įvesti į Lietuvos teritoriją tam tikrą savo kariuomenės
kiekį ir šioje teritorijoje įkurti savo karines bazes. Drauge Lietuvai
buvo gražintas Vilnius su tam tikra Vilniaus sritimi, sudariusia nežy-
mią dalį tos valstybinės Lietuvos teritorijos, kuri Lietuvos su Sovie-
tais 1920.VII.12 d. Maskvos sutartimi buvo pačių Sovietų pripažinta
įeinančia į Lietuvos teritoriją ir tu pačių 1920 metų spalio 9 d. bu-
vo lenkų pagrobta. Lietuvai Sovietų gražinamoji Vilniaus sritis neap-
ėmė net vieno grynai kultūrinio lietuviškojo žemės ploto rytuose.

Sovietų karinės bazės Lietuvoje

Sovietų karinių bazių reikalas Lietuvoje buvo Sovietų motyvuoja-
mas tuo, kad iš vienos pusės be tos Sovietų kariuomenės karinis Lie-
tuvos pajėgumas būtų per mažas tam, kad galėtų pačią Lietuvą apsaugo-
ti nuo "imperialistinių" kariaujančių pajėgų išiveržimo į jos terito-
riją, o iš antros pusės ir pačių Sovietų saugumas esąs reikalingas
apdraudimo nuo to, kad kaimyninėje Lietuvoje neišsigalėtų koks sveti-
mas pajėgų lizdas, kuris ruoštų invaziją į Sovietų teritoriją. Tas

pats buvo Sovietų pareikalauta ir iš Latvijos bei ~~Estijos ir atitin-~~ kamomis "sutartimis" pasiekta.

Sovietų karinės bazės įsikūrė. Lietuvon įvesta ne mažiau 20.000 gerai ginkluotų karių. Tikslai viena Suomija tuo metu drįso šiam Sovietų reikalavimui pasipriešinti ginklu ir išlaikė karą su Sovietais, tiesa, prarasdama brangius savo valstybės teritorijos pietų - rytų pakraščius, tačiau, vis dėlto išvengusi sovietinių karo bazių.

Tokiu būdu Lietuvos neutralumas paskutiniame Europos kare, Lietuvai sutikus leisti savo teritorijoje Sovietų karines bazes įsteigti, faktiškai pateko į Sovietų dispoziciją, vadinasi, parėjo nuo to, kiek patys Sovietai panorės arba apsiriboti savo ir Lietuvos neliečiamumo apdraudimu arba rucštis kaip tik puolimui ir karui. Tuo pačiu jau Lietuva faktiškai nebebuvo savo "neutralumo" šeimininkė. Vis dėlto neutralumo fikciją ji mėgino laikyti. Vilniaus atgavimą per Sovietų rankas ji aiškino ne kaip Sovietų pagrobtos kariavusios Lenkijos teritorijos dalies igijimą, nes Vilniaus krašto Lietuva niekuomet nebuvo pripažinusi Lenkijos valstybinės teritorijos dalim, bet kaip savo valstybinės teritorijos, neteisėtai lenkų pagrobtos ir laikytos, perėjimą Lietuvai.

Tačiau, esant Sovietų karinėms bazėms Lietuvoje, Lietuvos neutralumo legenda buvo jau tikrai palaidota; tegalima buvo šiaip ar kitaip galvoti tikslai apie Sovietų /kartu ir Lietuvos/, bet ne pačios Lietuvos, neutralumą arba ką kitą neutralumui lygu. Prie to svetimų karinių pajėgų įsikurdinimas valstybinėje teritorijoje, ypač kai tos jėgos priklauso žymiai stipresnei valstybei, kuriai pasipriešinti nedrįstama, iš karto slopina ir pačią šios kariškai - servitutinės valstybės nepriklausomybę.

1939 m. spalio mėn. sutartis su Sovietais, kaip rusų ekspansijos realią pradžią

Visa tai, kas vėliau su Lietuva atsitiko, potenciališkai jau glūdėjo anoje nelemtoje Lietuvos su Sovietais 1939 m. spalio mėn. vadinamos "servitutinės pagalbos" sutartyje. Galimas daiktas, kad 1939 m. spalio mėn. Lietuvos valdantieji kitokio pasirinkimo neturėjo, kaip kad nusileisti Sovietams ir sudaryti su jais šią sutartį. Tačiau tuo pačiu tąja sutartimi jie leido patekti tariamos "neutralios" Lietuvos likimui į Sovietų politiką, kurios istoriniai aiškūs ir nuolatinis siekimas buvo ne koks neutralumas, bet komunistinės "revoliucijos" ir sovietinės santvarkos išplėtimas į visą pasaulį, žinoma, pirmoje eilėje į Europą, ir kuriai kylas Europoje karas, sovietinių valdovų įsitikinimu, turėjo pagaliau suteikti galimumą, progai pasitaikius, pulti buržuazini krikščioniškai - humanistini pasaulį. Sovietai niekuomet neslėpė, kad savo valstybę jie laiko viso komunistinio internacionalo tėvynė, kuri komunistinės revoliucijos titulais esanti vienintelė teisėta visos žmonijos, tad visų tautų universalinė "jungtinė" valstybė, visos gi kitos, šiaip tautinės, jų vadinamos "buržuazinės" valstybės tai esančios tik "socialinio priešo" okupuotos komunistinio sovietinio internacionalo teritorijos. Aišku, kad su neutralumo sąvoka tatau nieko bendro neturi. Priversta leistis į Sovietų faktinės karinės galios orbitą Lietuva neišvengiamai turėjo tapti šios agresyvinės Sovietų politikos įrankiu. Drauge Sovietų diplomatijon pateko Lietuvos valstybės forma bei konstitucinis režimas, pagaliau net jos valstybinis nepriklausomybės likimas, nes viskas priklausė nuo Sovietų geros valios.

Jeigu iš viso teisinė valstybės konstitucija yra tampriai surišta su vadinamąja socialine atitinkamo krašto konstitucija, kitaip saktant, su tam tikru socialiniu jėgų santykiavimo statusu krašto vi-

suomenėje, nuo kurio ji pareina ir kuris visuomet, kaip viskas, kas gyva, lėčiau ar greičiau keičiasi, versdamas ir teisinę šalies formą bei konstituciją keistis, ir jeigu, ypač mūsų laikais, kai jokia valstybė nėra socialistiškai visiškai izoliuota, ši šalies jėgų santykiavimą visuomet kiek paveikia ir išorinės socialinės jėgos, kas ypatingai pasireiškia mažose valstybėse, įterptose tarp stambesnių kaimynų, tai jau ypačingai ši išorinių socialinių jėgų įtaka tampa ryški ir net sprendžiamoji tada, kai mažoji, kad ir formalistiškai dar neva "nepriklausoma" valstybė, patenka į ekskluzivinę karinę vieno stambaus kaimyno dispoziciją. Tada viskas, kas joje vyksta, yra sprendžiama ne jos visuomenės socialinių jėgų santykiavimo, bet išorinių socialinių jėgų diktatu. Ir tada nebetenka kalbėti apie jos evoliuciją, apie jos teisę ar aktus, apie jos valdančiuosius ir jų išleistų aktų galiojimą, jos pačios socialiniu titulu. Jos pačios tautiniai - socialiniu titulu viskas bus suklastota, netikra, nelogiška ir neprivaloma, kiek tatai nėra paremta anosios svetimos jėgos smurto viešpatavimu. Tad atkritus tam smurtui, griūva ir atkrinta ir visas šio svetimo smurto sukurtas teisinis pastatas, nors jis ir būtų buvęs šios pavergtos "valstybės" vardu, tačiau be jos socialinės gyvos energijos, kuriamas. Tatai yra pamatinė visos valstybinės - konstitucinės Lietuvos 1940 metų evoliucijos teisinio vertinimo tezė.

Ar buvo dar galima išsigelbėti?

Įvedus Sovietų įgulas į Lietuvos teritoriją ir įsteigus Lietuvoje gana stiprias karines bazines, iš karto formaliniai teisinėje ir politinėje srityje viskas pasiliko Lietuvoje nepakeista. Pasiliko tie patys valdantieji, ta pati santvarka ir režimas, ta pati 1938 metų konstitucija. Žinoma, bet kurių Lietuvos valdžios oficialinių pareiškimų ir šiaip viešųjų cenzūruojamų visuomenės balsų tonas Sovietų atžvilgiu turėjo būti išlaikytas mandagus ir draugiškas, nes kitaip būtų buvę pavojinga. Juk čia pat raudonosios kariuomenės bazės ir intensyvus santykiavimas su Sovietų Sąjunga. Tačiau, iš karto padėtis viešpačių, Sovietų, elgimasis buvo korektiškas ir gana švelnus. Vis dėlto Lietuvos valdantieji pajuto pavojų ir suprato susidariusios padėties keblumą. Kadangi valstybinis aparatas liko senas ir seni liko jo veikimo metodai, nes Lietuvos valdantieji savo socialinės esmės, savo ideologijos ir palinkimų išsižadėti ir savo kailio pakeisti negalėjo, o kitiems sovietiniams veiksniams, priimtiniams sovietams, jie vietos užleisti nenorėjo, tai jie negalėjo persitvarkyti ir prisitaikyti naujoms bendradarbiavimo su Sovietais sąlygoms, sekantiems iš 1939 metų spalio mėn. sudaryto solidarumo ir pagalbos pakto. Iš tikrųjų, tasai paktas jiems buvo nepakenčiamas, jų širdžiai svetimas. Užleisti vietą kitiems socialiniams veiksniams, priimtiniams Sovietams, tai gal būtų buvę tolygu atidarymui kelio, kuriuo Lietuva esamomis aplinkybėmis būtų turėjusi tuojau pati slinkti į Sovietų Sąjungą, kaip tatai ir įvyko 1940 metų vasarą jau pačių Sovietų gana energingomis pastangomis. Slapta savo nuotaikos gilumoje Lietuvos, lygiai Latvijos ir Estijos, valdantieji buvo labiau linkę į kontaktą su vakarais, su tariamu "buržuaziniu" pasauliu, su Anglais - Prancūzais, kad tik būtų išvengta Sovietų gresiamos galutinės okupacijos. Tačiau ir šiuo klausimu jų nuotaikoje visiško aiškumo nebuvo, o antra vertus, tatai jau buvo iš esmės pavėluota. Gelbėtis jau buvo vėlu.

Sovietų agresijos pirmieji žingsniai

Sovietai atydžiai sekė nuotaikas Pabaltijo valstybėse ir buvo savo penktųjų kolonų gerai informuoti. Jie sekė įvykius ir Pabaltijo valdančiųjų žygius. Pagaliau, 1940 metų rvasarį jie rado reikalą pradėti veikti ir padaryti išvadas iš savo dominuojančios Pabaltyje padėties, sudarytos 1939 metų rudens sutartimi ir igulomis bei karinėmis bazėmis Pabaltijo valstybių teritorijose. Tam jų pasirinktas tapo karo veiksmų Vakaruose momentas, kada kariaujančios šalys buvo susirūpinusios žygiais Prancūzijoje ir kai Sovietams rankos buvo laisviausios.

1940 m. gegužės mėn. Sovietai per radiją ir spaudoje oficialiai paskelbė kaltinimą Lietuvai, esą Lietuvoje buvo įvykę pasikiry Sovietų karių, esančių Sovietų igulose, pagrobimai, kankinimai ir net nužudymai, ir kad esą tatal buvę daroma su Lietuvos vyriausybės žinia, net pačių vyriausybės organų karo žvalgybos tikslais, nukreiptais, žinoma, prieš Sovietų Sąjungą. Šiuo esą Lietuvos valdantieji sabotuoja sutartimi nustatytą draugiškumą ir savitarpio pagelbą, klasingai ruošdami išdavikiškus sumanymus. Sovietai to pakesti negali. Nors Lietuvos vyriausybės buvo buvo tuoj sudaryta valstybinė kompetentingų teisūninkų komisija su Teisingumo ministėriu prof. A. Tamošaičiu priešakyje šiem kaltininkams ištirti ir ši komisija nerado jokių davinų minėtiems kaltinimams paremti, bet i Maskvą buvo pakviesti Lietuvos vyriausybės nariai aiškintis ir tartis šiem reiškiniams pašalinti. Visoms trims Pabaltijo respublikoms buvo iškeltas kaltinimas dėl sudarymo tarp jų tijų - Lietuvos, Latvijos ir Estijos - kažkokios karinės sąjungos, kuri esamomis aplinkybėmis, esą aišku, esanti nukreipta prieš Sovietus, nes esą lojalus ir nuoširdus sutarčių ir karinio bendradarbiavimo su Sovietais vykdymas užtenkamai apsaugojas šias respublikas nuo bet kurio karo pavojaus ir daras nereikalingomis ir nesuprantamomis bet kurias jų tarpusavio karinės sąjungas, galinčias turėti tiktai klasingus tikslus prieš Sovietus.

Nors šiuose aiškinimuose - pasitarimuose Maskvoje, kur iš Lietuvos buvo nuvykęs Ministeris Pirmininkas - A. Merkys ir Užsienių reikalų ministeris J. Urbšys, Lietuvos vyriausybė buvo linkusi kiek galima daugiau nusileisti Sovietams ir tikrinti savo nuoširdžiausią draugiškumą ir nusistatymą bendradarbiauti su Sovietais. Be kita, atsistatydino vidaus reikalų ministeris gen. Skučas ir buvo atleistas saugumo departamento direktorius Povilaitis, kuriuos Sovietai laikė vyriausiais kaltininkais prieš Sovietų karius tariamai nukreiptu aktu, bet geruoju likviduoti Sovietų iškkelto konflikto nepavyko.

Sovietų ultimatumas Lietuvai

Ministeriui pirmininkui A. Merkiui grįžus i Lietuvą, Maskvoje pasilikusiam užsienių reikalų ministeriui J. Urbšui 1940 metų birželio mėn. 14 d. Sovietų vyriausybė išteikė ultimatumą Lietuvos vyriausybei, kuriame buvo suformuoti šie trys reikalavimai:

1. patraukti teismo atsakomybėn atsistatydinusį vidaus reikalų ministerį gen. Skučą ir atleista saugumo departamento direktorių Povilaitį;

2. pakeisti Lietuvos vyriausybę taip, kad naujojo sąstato vyriausybė "sugebėtų" ir būtų pasiryžusi laiduoti garbingą Sovietų Sąjungos ir Lietuvos savitarpio pagelbos sutarties gyvendinimą ir

ryžtingai sutramdyti sutarties priešus;

3. praleisi į Lietuvos teritoriją Sovietų kariuomenę tokiam kiekyje, kurie pakaktų, kad būtų laiduotas sutarties vykdymas ir užkirsti provokaciniai veiksmai.

Terminas ultimatumui priimti buvo nustatytas gana trumpas: vos iki sekančios birželio mėn. 15 d. 10 val.

Aišku, kad visi trys ultimatumo reikalavimai buvo nesuderinami su valstybės suverenumu ir turėjo patikrinti Sovietams visiška Lietuvos pareinamumą tik nuo jų. Tiek pirmas, tiek antras reikalavimas reiškė kategorišką svetimos valstybės kišimąsi į Lietuvos vidaus tvarką bei reikalus. Trečysis reikalavimas - tai buvo šio pareinamumo sankcija. Sovietai reikalavo ir savinosi sprendžiamąjį žodį Lietuvos vyriausybės sąstato atžvilgiu, šios gi vyriausybės veikimas Sovietų pageidaujama kryptimi turėjo būti Sovietų kontroliuojamas ir garantuojamas Sovietų karinėmis pajėgomis, kurių neaprežtą kiekį jie būtų galėję įvesti ir laikyti Lietuvos teritorijoje.

Lietuvos vyriausybė tą pačią 1940 m. birželio mėn. 14 d., kada gavo Sovietų ultimatumą, susirinkusi posėdžio Respublikos Prezidentui A. Smetonai pirmininkaujant, nebegalėdama dėl tarptautinės ir geografinės padėties ginklu priešintis, Sovietų ultimatumą priėmė. Visa, kas vyko toliau, jau buvo Lietuvos ne "persitvarkymo", ne jos valstybinės "evoliucijos", bet jos pavergimo istorija. Jos socialinė konstitucija, jos socialinių jėgų santykiavimas ir šio santykiavimo padariniai, jos socialinių ir tautinių veiksnių valia - visa tai buvo nuslopinta ir nebegalėjo veikti jos teisinio ir valstybinio likimo. Ji tapo bejėgiu pasyviu žaislu militariniai galingų Sovietų rankose.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei esant priverstai priimti Sovietų ultimatumą ir A. Merkio ministerių kabinetui atsistatydinus, Respublikos Prezidentas buvo pavedęs naująjį kabinetą sudaryti gen. St. Raštikiui, tikėdamasis, kad jo vardas, populiarius pažangiosios opozicijos sluoksniuose, galės sucementuoti tautos pajėgas ir drauge gal patenkinti kiek Sovietus, aiškiai nepasitenkinančius vadinamųjų tautininkų vadovavimu Lietuvos Vyriausybei. Tai buvo mėginimas dar laviruoti, dar gelbėti šokią tokią Lietuvos "socialinės konstitucijos" autonomiją. Tačiau į tai ministeris J. Urbšys iš Maskvos pranešė, kad V. Molotovs pareiškė laiką generolo St. Raštikio kandidatūrą Lietuvos Respublikos Vyriausybei sudaryti ir vadovauti nepriimtina.

1940 m. birželio 15 ir jos artimesnieji padariniai

1940 m. birželio 15 dieną įvyksta šie faktai:

1. Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Smetona, supratęs, kad esamomis aplinkybėmis valstybinei Lietuvos nepriklausomybei nebemanoma reikštis, tiek gelbėdamasis asmeniškai, tiek nenorėdamas savo vardu sankcionuoti tolimesnių neišvengiamų šios Lietuvos nepriklausomybės laidojimo ir Lietuvos pavergimo aktų ir, tikėdamasis dar ką pajėgsias organizuoti užsienyje Lietuvai gelbėti, su šeima išvyko į užsienį, palikęs Lietuvą jos žiauriam likimui. Prezidentas A. Smetona per Vokietiją ir Šveicariją išvyko į Jungtines Amerikos Valstybes, čia buvo oficialiai ir labai maloniai suiktas, kur po kurio laiko nelaimingame įvykyje žuvo;

2. Sovietų kariuomenė peržengė didelėmis pajėgomis Lietuvos - Sovietų sieną ir stambiame kiekyje ėmė slinkti į Lietuvą, susijungė su čia buvusiomis karinėmis bazėmis ir Lietuvos Respublikos teritorija tokiu būdu kariniu požiūriu jau iš karto buvo itraukta į Sovietų pajėgų disponuojamą teritoriją;

3. Iš Maskvos į Kauną atskrido Sovietų vyriausybės delegatas

Sovietų Sąjungos užsienio reikalų liaudies komisaro pavaduotojas Dekanozov, Sovietų įgalioto ministerio Lietuvai N. Pozdniakovo lydintis; Dekanozovui buvo oficialiai pavesta patikrinti Lietuvos Respublikos "Vyriausybės pertvarkymas" pagal Sovietų 1940 m. birželio mėn. 14 d. ultimatumo sąlygas.

Nors faktiškai Lietuva nebeturėjo jau jokio laisvo tvarkymosi galimumo ir buvo patekusi į visišką Sovietų dispoziciją, tačiau formališkai Sovietai iš karto nelikvidavo nei Lietuvos valstybės nei jos paskutinės veikusios 1938 m. konstitucijos. Atvirksčiai-Sovietams, kurie, aišku, žinojo, į ką tatai veda, ir siekė inkorporuoti Pabaltijį, tad ir Lietuvą, į Sovietų sąstatą, pakeisti jos valstybinę, socialinę, ekonominę ir politinę struktūrą, rūpėjo, kad formališkai, teisiniais aktais, tasai inkorporacijos /aneksijos/ procesas vyktų ne jų valstybės įsakytiniais aktais, bet tariamais pačios Lietuvos teisiniais aktais, faktiškai užkulisiniu būdu inspiruojamais ir diktuojamais. Jiems rūpėjo tam tikra klastinga šio Lietuvos Respublikai skaudaus proceso inscenizacija, kurios jie tikrai prityrę meisteriai ir kurie brutalius smurto bei agresijos aktus turi komunistinės propagandos sumetimais paversti išpūdingais reklaminiais tariamos laisvės aktais. Šiam Sovietų siekimui Prezidento A. Smetonos staigus išvykimas teisiniu požiūriu nebuvo parankus, nors, antra vertus, jis politiškai, būtent propagandiniu požiūriu, kiek teigiamai patarnavo naujosios, Sovietų pastatytos, Lietuvos "Vyriausybės" akcijai, palengvinusiai sudaryti kartu visuomenės pašaipiktinimo "smetoni-niam režimui" nuotaiką, kas Sovietams, be abejo, buvo pageidau-jama. Formaliai nutraukti konstitucinio kontinueto Lietuvoje So-vietai dar tuo laiku, aukščiau nurodytais sumetimais, nenorėjo. Iš viso veikusi Lietuvoje 1938 m. konstitucija, kurios režimas galima pavadinti "prezidentokratinis" ir kuri stengėsi politinės galios maksimumą sulaikyti Respublikos Prezidento rankose, kaip tik dėlto buvo Sovietų sumanytai inscenizacijai patogi. Per Res-publikos Prezidentą, kuris "vadovauja valstybei" /šios konstitu-cijos 3 str./ ir kurio rankose yra galia ir ministrų kabinetas keisti ir seimą paleisti ir įstatymus leisti, buvo galima visas pačios Lietuvos aktais daryti. Tad Respublikos Prezidento buvimas Sovietams buvo reikalingas, o jeigu Respublikos Prezidentas A. Smetona būtų pasirodęs nepakankamai lankstus, tai esamomis aplin-kybėmis, kai visa faktinė galia bei jėga Lietuvoje buvo Sovietų rankose, gal nebūtų buvę sunku priversti jisai atsistatydinti: jam gi atsistatydinus į vakuojančią Respublikos Prezidento vietą su visais Prezidento galios ir valstybės vadovavimo atributais įeity ministeris pirmininkas /konstit. 72 str./, kuris šiuo atsi-tikimu turėjo būti kaip tik Sovietų parinktas ir tuo pačiu jų politikai nuolaidus. Tačiau ministeris pirmininkas ima "vadovauti valstybei" tik tai tuo atsitikimu, kada Respublikos Prezidentas yra miręs arba atsistatydinęs. Vadovauja iki bus išrinktas naujas Val-stybės Prezidentas, tačiau, esant "nenugalimoms kliūtims", tasai išrinkimas gali būti atidėtas iki kliūtys bus pašalintos /konstit. 69 str./; "nenugalima kliūtimi" naujam prezidentui rinkti čia, be abejo, būtų laikoma senoji Prezidento elektorių, vadinamų "tau-tos atstovų", rinkimų sistema, pagrįsta cenziniais rinkimais; tad "valstybei vadovauti" faktiškai Sovietų pastatytas ministeris pirmininkas. Tačiau, jeigu Respublikos Prezidentas tik tai išvyksta į užsienį, tai ministeris pirmininkas tik tai jį "pavadooja", ta-čiau valstybei nevadovauja, tik tai atlieka atskirus jo galios veiksmus ir neperima "visos" Prezidento galios /konstit. 71 ir

72 str. sugretinimas/; Respublikos Prezidentu vis dėlto lieka senasis ir užsienius išvykęs Prezidentas.

Liaudies vyriausybės sudarymo teisiniai pagrindai

Aišku, kad naujiems sumanytiems žygiams reikėjo nusikratyti Resp. Prezidentu, išvykusių ir užsienius ir tuo pačiu nepatekusių Sovietų dispozicijon. Reikėjo jam atimti autoritetingas Respublikos Prezidento titulas, kurių jis būtų galėjęs panaudoti priešingai naujų įvykių eigai, ir atidaryti kelias ir visagalingą Resp. Prezidento konstitucinę galią tam vyrui, kuris bus Sovietų užs. reik. komisaro pavad. Dekanozovo nurodymais paskirtas naujai Lietuvos "Vyriausybei" sudaryti. Tatoi Sovietų ir tapo padaryta tam tikru, Sovietų akimis logingu, interpretacijos aktu, būtent Resp. Prezidento šiuo metu išvykimas ir užsienius buvo Vyriausybės interpretuotas esąs tolygus atsistatydinimui - tai esą sui generis rezignavimas, likviduojąs jojo prezidentavimą ir vadovavimą valstybei. Apie tai buvo paskelbtas Vyriausybės pareiškimas. Tuo pačiu ir vakuojančią Resp. Prezidento vietą ir ir "valstybės vadovavimą" su visais konstituciniais nepaprastos Prezidento galios atributais įėjo ministeris pirmininkas A. Merkys, kuris, nors jau pats su visa savo vyriausybe buvo, kaip kad reikalavo Sovietų 1940 m. birželio mėn. 14 d. ultimatas, atsistatydinęs, tačiau, kol naujoji vyriausybė nebuvo sudaryta, dar laikinai ėjo savo senąsias pareigas. Aišku, kad normaliai pagal konstitucijos dvasią ir raidę jis nebegalėjo, tokiomis aplinkybėmis, perimti Resp. Prezidento funkcijų.

Nežiūrint to, naujos vyriausybės paskyrimai ilgai netruko. Sovietų valdžios atstovą Dekanozovą informavo apie tinkamus žmones juos pažįstas ir gerai orientuotas lietuvių santykiuose Sovietų įgaliojtas ministeris Lietuvai N. Pozdniakovas. Dekanozovo patarimais ir pitarimais, tolygiais įsakymui, neva einančio Lietuvos Resp. Prezidento pareigas A. Merkio aktu ministerio pirmininko pareigas eiti buvo paskirtas žurnalistas Justas Paleckis, kuris ir sudarė naują Lietuvos Vyriausybę iš Sovietams priimtinių asmenų, pats tuojau automatiškai įėjęs ir vakuojančią Resp. Prezidento vietą nušalinto A. Merkio vieton. Einant A. Smetonos 1938 m. konstitucijoje 102 str. Min. Pirmininkas "vadovauja valstybei", užimdamas vakuojančią Resp. Prezidento vietą, jįsai premjero pareigų Vyriausybėje neina; jį šiose pareigose pavaduoja "min. pirm. pavaduotojas". Šiuopavaduotoju, kuris stoji naujos "Vyriausybės" priešaky, buvo prof. Vincas Krėvė - Mickevičius, naujasis užsienių reikalų ministeris. Naujoji vyriausybė greit tapo praminta "Liaudies Vyriausybe" ir pati šitaip ėmė vadintis.

Formaliai žiūrint tikrai konstitucijos raidės, vyriausybės pakeitimas įvyko neva konstitucingai. Atsistatydinimai, paskyrimų aktai vyko tariama konstitucijos nustatyta tvarka. Jeigu konstitucijoje nebuvo numatytas Resp. Prezidento išvykimas taip įvykęs užsienin, tai tam tikru pritaikytu šiam incidentui interpretavimu jo padariniai tapo su konstitucija formaliai suderinti. Formalinė konstitucingumo inseenizacija buvo lyg išlaikyta ir tuo, kad paskirtas ministeris pirmininkas J. Paleckis ir visi paskirti ministriai davė ištikimybės konstitucijai iškilmingąjį pasižadėjimą /konstit. 98 str./.

Visa tai įvyko 1940m. VI. 17 d.

Liaudies vyriausybės svetimos jėgos pastatyta

Giliau išsižiūrėjus į šią Vyriausybės pakeitimą, tenka visai rimtai paabėjoti šių aktų konstitucingumu. Iš tikrųjų, 1938 m. konstitucija numato nepriklausomą ir suvereninę Lietuvos valstybę /1 str./, šios nepriklausomos suvereninės valstybės priešakyje yra Resp. Prezidentas /5 str., 2 abz./, jis vienas niekam neatsakingas už savo galios veiksmus /73 str./, vadinasi - veikia moto proprio, savo iniciatyva, niekieno neverčiamas; šitoksai galingas prezidentas vadovauja nepriklausomai suvereninei valstybei /3 str. 3 abz./; šitoksai Resp. Prezidentas skiria ministrų pirmininką ir jo pristatymu kitus ministrus /74 ir 97 str./. Mūsų žiūrime atveju valstybė jau buvo patekusi į svetimos valstybės karinę ir politinę dispoziciją, ji jau, dėl militarinės okupacijos, nebuvo nei nepriklausoma, nei suvereninė; einas Resp. Prezidento pareigas A. Merkys iš tikrųjų valstybei nevadovavo, nes ir jos aktams vadovavo iš Maskvos atsiųstas užsienių reikalų liaudies vice-komisaras Dekanozov; naujos vyriausybės sąstatas buvo parinktas ne einančio Resp. Prezidento pareigas ir jo asmeniškai pasirinkto premjero, bet to paties Dekanozovo patariamo Sovietų atstovo Lietuvai N. Pozdniakovo, vadinasi, svetimos valstybės valdžios organų; "šitokia vyriausybė" neva gavusi titulą veikti per Resp. Prezidentą, tačiau nebe iš jo, o iš svetimos valstybės valdžios. Jei tokiu būdu pažvelgsime į dalyko esmę, tai negalėsime laikyti tai, kas įvyko, atitinkantį tą, ką veikusi konstitucija turėjo galvoje dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarymo.

Žinoma, susidariusiomis aplinkybėmis, kitaip ir būti negalėjo. Birželio mėnesio sukrėtimas, kuris šią valstybės pakeitimą paveikė, buvo tiek stiprus, kad jis iš karto padarė tikrą perversmą socialinių veiksmių santykiavime, nuslopinęs tuos socialinius veiksmius, kuriais rėmėsi Lietuvos valdžia ir iškėlęs į valstybės vadovavimą naujus veiksmius, pasiremiančius svetimą jėga.

1940 metų birželio mėn. įvykiai sudarė tikrąją konstitucinį perversmą. Tai buvo perversmas, nukreiptas į konstitucinę "proletariato diktatūros" revoliuciją. Savaimė suprantama, kad šio įvykusio ir iš šalies svetimomis jėgomis reformuotojo perversmo kryptis turėjo orientuoti Lietuvą į Sovietų Sąjungą ir būtent tiek valdžios "pertvarkymo", tiek pačios valstybės būklės atžvilgiu. Lietuvoje įvykęs perversmas perkėlė politinę galią į svetimos valstybės valdančių socialinių jėgų rankas. Ir Lietuvos valstybės konstitucija drauge su pačia valstybe jau tebuvo tik tai spekuliatyvinis žaislas tose rankose šių svetimų veiksmių tikslams. Kiek jos raida šiems tikslams tiko, tiek ji galėjo būti normuojama, tačiau tatau reikšmės ir svarbos neturėjo.

Realioji komunistų politika ir liaudies vyriausybės iliuzijos

Tačiau iš karto naujoji "Liaudies Vyriausybė" jai Sovietų skirtos funkcijos lyg nesuprato. Šios "Vyriausybės" priešakiniai žmonės žurnalistas Paleckis ir žymus rašytojas bei profesorius Krėvė-Mikėvičius, kad ir sovietų simpatikai, komunistais nebuvo /Paleckis bent iki tol ir tuo laiku/. Tai nebuvo prityrę valstybės vyrai ir politikai. Jų "Liaudies Vyriausybė" buvo Sovietų ekspoziūra. Jie patys buvo marionetėmis Sovietų rankose, tačiau patys to nesuprato. Naiviai pasitikėdami Sovietais, jie manė, galėsia Lietuvos valstybę, paliusavę nuo "plutokratinė" reakcinių "Smetonos tautininkų" režimo, kuriančio lietuvišką buržuaziją, išlaikyti, pasukant jos plėtimosi liniją demokratijos ir liaudiškumo kryptimi. Šis žmonės pasitikėjo skambiomis frazėmis ir šūkais ir todėl tiko šiam pereinamajam laikui. Sovietų siekimams pakenkti jie negalėjo, nes

Jokios tvirtos ir aiškios kūrybinės programos jie neturėjo. Jokių naujų jėgų, kurias vėliau būtų reikėję Sovietams šalinti bei griauti, jie suburti nepajėgė, bet už tai uoliai griovė praaities liekanas ir ruošė įvairiausių vidaus fermentų nuotaikas. Už jų pečių ėmė burtis ir veikti komunistų jėgos, kurių nusistatymas ir siekimai buvo tikslūs ir aiškūs. Pamažu šios komunistų jėgos išbrovė į patį Liaudies Vyriausybės sąstatą / jų priešakyje vyriausybėje stojo ryžtingas ministeris Gedvilas /, susitvarkė ir išgalėjo ir visuomenėje, spaudoje ir valstybės aparate ir faktiškai monopolizavo visą vidaus sąjūdį. Šis procesas vyko labai greitai. Naivūs pereinamojo momento priešakiniai žmonės greitai atsidūrė tokioje padėtyje, kad jie turėjo arba pasiduoti komunistų varomajai srovei ir virsti šios srovės reikalavimų bei šūkių gramofonais, kaip tatau įvyko su Paleckiu, arba rezignuoti ir pasitraukti iš veikliosios politikos, pasitenkinant garbingais titulais ir pereinant į grynai kultūrinį darbą, kur jisai dar krašto ir tautos gerovei buvo galimas, kaip tatau įvyko su Krėve - Mickevičiumi, giliai nusi-vylusiu ir tapusiu kritišku evoliucijos stebėtoju ir tam tikru dar nesugriautų kultūrinių krašto vertybių užtarytoju ir globėju. Šiaip ar taip vaizras greit iš jų rankų išspruko; iš tikrųjų jis niekuomet jų rankose ir nebuvo, o tai, kas jose buvo, tai buvo tikrai jų pačių bei kai kurių kitų veiksmų iliuzija. Įvykių eiga skubiai aplėnkė ir likvidavo šias iliuzijas.

Šiuo atžvilgiu artimiausias politinis laikotarpis Lietuvoje galima padalinti į dvi dalis:

a/ nuo 1940 m. birželio mėn. 14 - 17 d. įvykių iki pirmųjų 1940 m. liepos mėn. dienų ir

b/ nuo 1940 m. liepos mėn. 5 d. iki formalaus Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą.

/b.d./

x x
x

T Ė V Y N Ė S V A R P A I

Kelkite, kelkite, kelkite!

Prieš 50 metų daktaras Vincas Kudirka savo "Varpe" galingai šaukė lietuvius atbusti iš tautinio snaudulio, eiti laisvu lietuvišku keliu ir kovoti prieš rusų carizmo priespaudą už lietuvišką santvarką, mokyklą ir kultūrą. Dabar kenčiame žymiai baisesnę rusų bolševikinę režimą ir todėl visi lietuviai kaip vienas privalome kartu su mūsų centrais subrusti:

1. Reikalauti, kad Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių laisvė ir nepriklausomybė būtų gražinta pagal Atlanto Chartos, Roosevelto Keturių laisvių ir Trumano 12 punktų principus;
2. Siekti, kad Baltijos valstybių inkorporavimas į Sovietų Sąjungą nebūtų pripažintas ir atėityje;
3. Tinkama proga visada ir kiekvienoje vietoje pareikšti, kad Lietuva ir kitos Baltijos valstybės nepripažins nutarimų, pažeidžiančių jų teises ir kad joks tarptautinis veiksnys neturi teisės sankcionuoti juos liečiančių smurto ir agresijos padarinių;
4. Reikalauti, kad teisėti Lietuvos ir kitų Baltijos Tautų atstovai turi dalyvauti visur, kur būtų svarstomi Lietuvą ir kitas Baltijos valstybes liečią klausimai;

5. Ieškoti, kur tik įmanoma, kas iš dalyvaujančių Taikos sutarties su Vokietija rengime mus galėtų užstoti;

6. Siekti, kad kiekvienos Baltijos valstybės visi dalyvaujantieji kovoje už tautų išsilaisvinimą veiksniai tiek savo atskirame tautiniame veikime, tiek bendrai visų Baltijos kraštų suderintame veikime padarytų maksimum tiek diplomatinėje, tiek politinėje - visuomeninėje, tiek informacijos srityse - Baltijos tautų nepriklausomybės ir laisvės reikalui;

7. Įtraukti į veiklą visus galimus bendradarbius, talkininkus - kaip - Lygas, ginančias tautų laisvę /Londone, Škotijoje, Paryžiuje, Vašingtone - Europos Tautų descendentių federacija etc./, įvairius pavergtų tautų klubus /Londone, Romoje, Paryžiuje, Vašingtone/, valstybės vyrus, parlamentų narius, publicistus ir žurnalistus, pritraukiant į pagelbą eventualiai lenkus ir kitų tautų, kur baltiečiai gyvena, piliečius, Baltijos tautų bičiulių draugijas, giminingas svetimų kraštų partijas savo krašto partijoms.

Atėjo laikas visiškai išsižadėti savęs ir visas savo jėgas, visus išteklius skirti Lietuvos išlaisvinimodarbiui. Šiandien kovojame ne vieni, šiandien petys į petį su mumis kovoja broliškosios Baltijos tautos latviai ir estai, kurie išgyvena tas pačias kančias, turi tuos pačius siekimus kaip ir mes kovoti dėl savo valstybių išlaisvinimo ir nepriklausomybės. Tad kiekvienas pagal savo išgales įsijunkime į Lietuvos išlaisvinimo kovą, dirbkime naudingą lietuviškos akcijos darbą! Valingai derinkime savo pastangas su vadovaujančiais veiksniais ir kas gyvas o, broli, kelkime, kelkime, kelkime!

X X X

Dr. Kazio Griniaus kelionė per Atlantą ir pirmosios dienos JAV

Iš JAV gautas Dr. K. Griniaus sūnaus Liūto laiškas, kuriame jis aprašo Daktaro vargingą kelionę per Atlantą ir pirmuosius išpūdžius iš JAV. Patiekiame to laiško kai kurias idomesnes ištraukas.

"Laivas "Marine Merlin" išplaukė iš Bremeno sausio 9 dieną, o New Yorką pasiekė sausio 24 d. 15 val. 15 min. Laive mudu su tėvu gavome dviaukštę lovą B dekyje, patalpoje su virš 100 vyrų. Nebuvo labai malonu tokioj patalpoj būti, ypač kad nematėme dienos šviesos ir neturėjome tyro oro. Tačiau reikėjo priprasti. Ligonių atsirado tuoj, kai tik krantas iš akių išnyko, tačiau mudu su tėvu laikėmės gerai. Tikrasis vargas prasidėjo tik Atlante. Pasitaikė tokiu laiku plaukti, kai visas vandenynas buvo įsisiūbavęs. Laivas šokinėjo nuo bangos ant bangos, baisiausiai teškenosi savo dugnu į vandenį ir suposi, suposi, suposi. Turbūt 90% keleivių apsirgo. Valgykla tuštėjo. Pasitaikė ir tėtėi keturias dienas pagulėti. Po 4 - 5 dienų supimosi dalis ligonių atsikėlė. Atsikėlė ir tėtė, bet apetito jau nebeatgavo. Tačiau palyginus su kitais tėtė kelionę pakėlė gana lengvai ir New Yorke niekas negalėjo pasakyti, kad jis būtų labai sirgęs.

Kokios buvo plaukimo sąlygos, suprasite iš to, kad laivo dugnas dviejose vietose prakiuro, o laivo priekyje bangos nulaužė 4-5 metrų bortą. Vėjas vidutiniškai laikėsi apie 10 balų stiprumo laikas nuo laiko pasiekdamas net 11,5 balų. Valgykloj neįmanoma buvo pavalgyti, o salėje negalima buvo kėdėje išsėdėti. Ir nesirgdamas tėvas turėjo kartais atsigulti lovon, nes sunku buvo ant kojų pastovėti. Tik perplaukę Atlantą sužinojom, kad laivo kapitonas per 20 metų praktikos nėra didesnės audros pergyvenęs.

Sausio 24 d. vidurdienyje pamatėme Amerikos krantą. Jūra jau buvo rami. Pasitikti iš uosto atvažiavo laikraščių reporteriai ir mūiti-

nės valdininkai. Prasidėjo fotografavimai interviu. Bendrakeleiviams buvo visai nesuprantama, ko tie reportieriai prie mūsų pristoję, ypač, kad tik nedaugelis jų apie tėtę žinojo. Tą patį vakarą fotografijos su trumpais aprašymais tilpo New Yorko didžiųjų laikraščiuose. Keikia pasakyti, reporteriai jau buvo apie tėtę informuoti. Jiems buvo žinomi gruodžio 17 d. įvykiai, sekusi po to diktatūra ir t.t. Iš tikrųjų čia apie mus daugiau žino, nei mam. Štai vakar pasitaikė pašto ženklų katalogas. Ir ten straipsnely apie Lietuvą visai tiksliai aprašyta istorija, lietuvių kilmė ir kalba, o apie Nepriklausomybės metus pasakyta, kad po trijų demokratinių prezidentų 1926 m. gruodžio 17 dieną pučo keliu gavo viršų diktatorius Smetona. Paminėtas ir Grinius, kaip atgimimo tėvas //!

Uoste į laivą atvyko Immigration Service US Lines atstovai ir keli lietuviai. Visi sveikino. Po to vėl reporterių būrys ilgai nepaleido ir tik 20 val. nuvykome į SLA. Ten buvo pirmasis sutikimas. Nors tėvas buvo šiek tiek nuvargęs, bet visas kalbas gerai pakėlė ir tik vidunaktį nuvažiavom į viešbutį. Sekančią dieną vėl daugybė lankytojų ir laikraščių reporterių. Jiems buvo suruošta konferencija. Per konferenciją spaudos atstovai klausinėjo apie lietuviams vadovaujančius veiksmus, apie ryšius su kraštu, DP padėtį, emigracijos planus, apie padėtį Lietuvoje, ar nenumatomas pasimatymas States Depart. Tą pat dieną buvo dar pasimatymas su New Yorko burmistru - La Guardianis įpėdiniu. Pastebėjom, kad Amerikos lietuviai apie viską labai gerai informuoti ir puikiai mūsų lietuviškuose reikaluose orientuojasi.

Po kelių dienų atvykus Philadelphiajį vėl laikraščių reporteriai. Vietinis radijo padarė apie tėtę pranešimą, didžiausias vietos laikraštis idėjo fotografiją ir aprašymą. Vasario 16 čia vietinių lietuvių ruošiamas Nepriklausomybės Šventės minėjimas, o tos pat dienos vakare tėvas turi būti jau New Yorke."

Laiškas rašytas š.m. vasario 2 dieną.

x x x
x

Tremtinių spaudos atstovavimo reikalu

Tremtinių spauda sąjungininkų okupuotose Vokietijos zonose kūrėsi gana spontaniškai. Dar 1945 metų vasarą ir rudenį įvairiose stovyklose, kur tikrai sąlygos leido, pasirodė visa eilė informacinių laikraščių, daugiausia rotatoriumi išspausdintų. Laisvos spaudos išsiilgę lietuviai gaudy te gaudė kiekvieną spausdintą žodį, juo labiau, kad visų buvo dedamos didelės viltys greitu laiku susilauksiant laisvos Lietuvos ir kartu savo gyvybinių klausimų išsprendimo. Vienoje kitoje stovykloje, UNRRos palankios vadovybės dėka, pasisekė išleisti spaustuose spausdintus lietuviškus tremtinių laikraščius, kurie laikui bėgant gerokai išsiplėtė ir pasidarė tremtinių masėse viešosios opinijos reiškėjai. Visa bėda, kad spausdintieji laikraščiai galėjo išsistiegti ne ten, kur buvo susibūręs didesnis lietuvių žurnalistų profesionalų skaičius, bet ten, kur tam atsirado galimumų. Tad prie išsistiegiusių laikraščių ir dirbo daugiausia ne seni prityrę žurnalistai, bet kitų profesijų žmonės, mėginę savo gabumus jiems iki tol svetimoje srityje. Tiesa, jie kvietėsi senus žurnalistus jų tvarkomiems laikraščiams rašyti, bet išleisti senus žurnalistus tuos laikraščius tvarkyti nė nemanė, išžiūrėdami tame pavojų savo interesams, bijodami, kad netektų užleisti savo pozicijų ir nustoti gražių pajamų, nes

laikraščių leidimas buvo pasidaręs ir yra labai pelninga verslo šaka. Tokiai būklei esant, žinoma, kad laikraščių kokybė labai aukštai pakilti negalėjo ir net šiandien išėina lietuvių tremtinių laikraščiai toli gražu nereprezentuoja lietuviškos spaudos, kuri Nepriklausomos Lietuvos laikais buvo pasiekusi aukšto lygio ir kurios pionierių ir darbuotojų tremtinių tarpe yra pakankamai, bet kurie prie spaudos darbo nelaikraštinių įsteigtuose ir vadovaujamuose laikraščiuose išileidžiami be sprendžiamojo balso trečiaeilėms pareigoms.

Pertvarkant amerikiečių zonoje DP spaudą licenzijų pagrindais, buvo susitarta, kurie iš einančių laikraščių pasiliks ir gaus licenzijas ir kurie turės užsidaryti ir jungtis su kitais, kad tuo būdu išėina licenziniai laikraščiai būtų stipresni ir burtų aplink save skaitlingesnius spaudos žmonių kolektyvus. Jų tarpe buvo numatytas ir vienintelis LTB kontroliuojamas ir tvarkomas laikraštis "Tremtinių Žinios". Tačiau atsirado žmonių, konkrečiai, "Minties" leidėjai, kuriems bendrų einančių laikraščių, žurnalistų, LTB ir Vadovaujančių Veiksnių atstovų susitarimo licenzija nebuvo numatyta, intri-gomis ir per užpakalines duris išgavo savo laikraščiui licenziją ir tuo sulaužė bendrus susitarimus ir pastatė LTB į tokia padėtį, kad ji liko be laikraščio. Šiuo atveju privatūs "Minties" leidėjų interesai nustelbė juose bendruosius lietuvių tremtinių interesus ir savanaudiškumas buvo vienas iš svarbiausių motyvų leidusių nepaklusti bendriesiems susitarimams.

LTB liko be laikraščio. Dar daugiau lietuviai profesionalai žurnalistai pateko į visišką nežurnalistų sauvalią. Š.m. vasario 27 d. Augsburgėje įvyko amerikiečių zonos laikraščių licenzijų turėtojų suvažiavimas /šešių tautybių/. Taigi, lietuvių spaudą atstovavo keturių lietuviškų laikraščių licenzijų turėtojai, iš kurių "Žiburių", "Mūsų Kelio" ir "Minties" niekad žurnalistais nėra buvę ir tuo darbu vertėsi. Suvažiavę licenzijų turėtojai įsteigė sąjungą į kurią įeina visi licenzijų turėtojai ir jų rekomenduojami bendradarbiai. Bendradarbius turi teisę pristatyti tik licenzijų laikytojai. Tuo būdu, jei sąjunga būtų pripažinta ir jei jos nariai kaip žurnalistai turėtų šokių tokių pirmenybių, visi tikrieji žurnalistai atsidurtų visiškoje licenzijų laikytojų nežurnalistų sauvalyje. Jie galėtų tikrus profesionalus žurnalistus pripažinti tokiais ar nepripažinti, priklausomai nuo savo simpatijų ar antipatijų, galėtų suteikti žurnalisto privilegijas kiekvienam ir ne žurnalistui, kad ir savo giminei ar bičiuliui. Aišku, kad tokia padėtis yra nenormali. Pagaliau, juokinga, jei veterinarai imtų spręsti, kas gali būti teisininkas ir kas ne, jei jiems būtų leista nustatinti teisininkų kvalifikacijas. Lygiai taip dabar pasidarė lietuvių tremtinių spaudos srityje, kur viskas susimaišė ir išėjo iš savo visame pasaulyje įprastinių ribų. Lietuvių žurnalistų sąjunga pastatyta į keblią padėtį ir jai teks atitinkamais priemonėmis šią keistai nemalonią profesionalams žurnalistams padėtį atitaisyti.

x x

x

Rado kuo pasigirti

"Žiburių" Nr.5 /64/ š.m. vasario 1 d. straipsnyje "Ateitininkų sendraugių suvažiavimas Augsburgėje" skaitome: "Klubas įsisteigė 1926 m., aną istoriškąją lapkričio 21 d., kada išsigimusios "demokratijos" /red.pabrūkta/ žandarai pirmą kartą išniekino visiems lietuviams brangų Karo Muziejaus sodelį Kaune".

Kiek pamename, paminėtą dieną, kai studentai neo-lituanai ir

MIRĖ PROF. DR. JURGIS KRIKŠČIŪNAS

Bebaigiant spausdinti "Varpo" numerį, gavome liūdną žinią, kad Hamburgė po ligos ir sunkios ligos mirė mūsų žymusis kooperatininkas, žemės ūkio žinovas, buv. žemės ūkio ministeris, visuomenininkas profesorius Dr. Jurgis Krikščionas.

Velionis dar tebuvo pačiame pajėgume, tik 51 m. amžiaus žmogus, tačiau jau spėjęs kaip savo srities žinovas susidaryti vardą ir už Lietuvos sienų, ne vieną kartą atstovaudamas Lietuvą įvairiose tarptautinėse žemės ūkio konferencijose užsienio šalyse. Prof. Dr. Jurgis Krikščionas žemės ūkio mokslus baigė Hallės universitete ir doktoratui gauti parašė dizertaciją apie cukrinių runkelių kultūros galimums Lietuvoje. Iš Hallės prof. Dr. J. Krikščionas grįžo Lietuvon ir atsidavė žemės ūkio darbui, kartu dirbdamas ir organizacinį darbą tuo metu pogrindy buvusioj Lietuvos Valsčių Liaudininkų Sąjungoje. Jis profesoriauja Žemės ūkio Akademijoje, plačiai bendradarbiauja žemės ūkio klausimais mūsų spaudoje, vieną po kitos šiais klausimais rašo knygas ir brošiūras, duoda eilę straipsnių Lietuvos žemės ūkio klausimais svetimomis kalbomis užsienių informacijai.

Ištremtyje jau sergantį prof. Dr. J. Krikščioną vėl matome pirmose kovojančiųjų už Lietuvos laisvę eilėse. Jis pirmasis tremtinių liaudininkų sąjungos pirmininkas ir Lietuvos Sąjungos pirmininkas. Paskutiniaisiais metais prof. Dr. J. Krikščionas persikėlė Hamburgan ir vėl atsidėjo mokslo darbui Baltijos universitete.

Liaudininkai, gedėdami šio žymaus savo nario, giliai užuojautą reiškia jo šeimai ir artimiesiems.

Plačiau apie velionį prof. Dr. J. Krikščioną bus sekamąsias "Varpo" numerius.

R e d a k c i j a

MIRĖ ŪKININKAS J. EIDUKIČIUS

Vieną metų liaudininkus ištiko du skaudūs smūgiai, nes be prof. Dr. J. Krikščiono dar mirė ir ūkininkas J. Eidukevičius. Kiek prof. Dr. J. Krikščionas buvo žinomas kaip žemės ūkio teoretikas, tiek velionis Eidukevičius buvo garsus kaip gabus žemės ūkio praktikas, geras veislinių gyvulių augintojas ir bendrai pavyzdingas ūkininkas.

Velionio gilus praktiškas protas, tolerancija, nuosaikumas, žmoniškumas ir dora sudarydavo visada jaukią nuotaiką, todėl jis buvo noriai kviečiamas į įvairius pasitarimus. Tremtyje jis buvo ūkininkų Tarybos narys. Vyro audra išplėšė jį iš numylėtų Lietuvos dirvonų, išrovė iš gimtosios žemės ir svetur peranksti nuvyto.

Velionies šeima ir giminės reiškia gilią draugišką užuojautą.

R e d a k c i j a

/iš 29 pusl./

ateitininkai ruošė demonstracijas prieš visos Lietuvos tautos išrinktąją teisėtąją demokratine vyriausybę, policija į Karo Muziejaus sodelį visai nebuvo įžengusi ir studentai su ja susidūrė toli už Karo Muziejaus sodelio ribų visai netoli Seimo Lukšio gatvėje. Tačiau šis netikslumas nėra jau toks būdingas, kur kas būdingesnis yra ateitininkų sendraugių pareiškimas, kad jie visos Lietuvos tautos išrinktąją ir teisėtąją sudarytąją demokratine vyriausybę laiko "išsigimusią demokratija", kas aiškiai rodo, jog anuomet buvę dar tik ateitininkais, o dabar jau sendraugiais Lietuvos demokratijos nenori pripažinti. Ta demokratija, tai Steigiamojo Seimo 1922 m. priimtos Konstitucijos demokratija. Reikia manyti, kad ji buvo geriausia, nes jos dvasios mūsų politiniai veiksniai laikosi ir dabar. Tos pačios demokratijos principais vadovaujasi ir kovojančioji Lietuva prieš dabartinį baisųjį okupantą.

x x

x